

Ajánló

könyvtári statisztikák – Arcanum kiadó

könyvtári statisztikák

Az integrált könyvtári rendszerekben tárolt adattömeg felhasználásának egyik legkézenfekvőbb módja, könyvtárhasználati statisztikák készítése. A fenntartók és a szakmai irányítás felé továbbított statisztikák mellett ezek már kifejezetten az olvasásszociológiai kutatásoknak is alapjául szolgálhatnak. A számítógépes könyvtári rendszerek adatbázisai, mint adatforrások, alkalmazásba vételük kezdetétől, a könyvtárhasználati statisztikai adatsorok alapjai. **Simon András:** „Integrált Könyvtári Rendszerben tárolt tranzakciós rekordok felhasználása a könyvtárhasználat statisztikai elemzésére” című tanulmányának célja a használható eljárások kidolgozása az olvasók könyvtárhasználati szokásainak elemzésére. A szerző a Debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtárban 2018 végén végzett könyvtárhasználati szokásokra vonatkozó vizsgálat tanulságait közli. Kiemelten ismerteti a GDPR, az Európai Unió általános adatvédelmi rendelete előírásainak betartását.

Az Arcanum kiadó tevékenységének története

A magyar kulturális örökség digitalizálása mintegy három évtizedes múltra, az informatikai eszközök integrálása a könyvtári tevékenységbe még ennél is hosszabb múltra tekinthet vissza. Az Arcanum szoftverfejlesztő cég az elmúlt harminc év alatt a memóriaintézmények fő digitalizáló partnerévé, illetve az ország legnagyobb tartalomszolgáltatójává vált. **Tószegi Zsuzsanna:** „Fejezetek a magyar kulturális örökség digitalizálásának történetéből – 30 éves az ARCANUM kiadó” című cikkében áttekinti a főbb állomásokat.

Tószegi Zsuzsanna

☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺ ☺

INGYENES HOZZÁFÉRÉS!

2020-tól a TMT ingyenesen hozzáférhető a <https://tmt.omikk.bme.hu> linken.

Előfizetésre a jövőben nem lesz szükség.

Szerkesztőség

A következő szám tartalmából:

KISZL PÉTER: **Könyvtárak a közösségért 1. rész**

SZAKADÁT ISTVÁN: **A névterekről általában**

TÓSZEGI ZSUZSANNA: **Valóságos könyvtár – Könyvtári valóság IV.** (beszámoló)

Simon András

Integrált Könyvtári Rendszerben tárolt tranzakciós rekordok felhasználása a könyvtárhasználat statisztikai elemzésére

A Debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtárban 2018 végén végzett könyvtárhasználati szokásokra vonatkozó vizsgálat tanulságai

A társadalom, és különösen a fenntartók részéről egyre határozottabban mutatkozik az igény a könyvtárra fordított közpénzek hasznosulásának kimutatására. A társadalom ma még mint a jóléti rendszer alapvető részére tekint a könyvtárakra, és azoknak a tudás tárolásában őrzésében és szolgáltatásában betöltött szerepét nélkülözhetetlennek tekinti, mindamellett ma, a könyvtárnak mint szervezetnek, és a könyvtárosoknak mint társadalmi csoportnak mindenképpen bizonyítaniuk kell, hogy a könyvtár szerepe és fontossága a modern korban is töretlen, és a könyvtárra, annak működésére és az állományának gyarapítására szánt közpénzek a jövőben is megtérülnek.ⁱ Mindezt adatokkal is igazolni kell, és ezen adatok legfontosabb forrásai a jövőben már az integrált könyvtári rendszerekben naplózott és sokszor évtizedek óta őrzött tranzakciós rekordok lehetnek. Emellett a könyvtáros társadalom maga is szeretne minél részletesebb képet adni az általa gondozott állomány használatáról, és különösen az intézményvezetők teszik fel mind gyakrabban a kérdést: a gyarapítási és selejtezési politika alakításába mennyi és milyen minőségű információt érdemes felhasználni a korábbi kölcsönzési adatsorokból? Az integrált könyvtári rendszerekben tárolt adattömeg felhasználásának egyik legkézenfekvőbb módja, könyvtárhasználati statisztikák készítése. A fenntartók és a szakmai irányítás felé továbbított statisztikák mellett, ezek már kifejezetten az olvasásszociológiai kutatásoknak is alapjául szolgálhatnak.ⁱⁱ

Tárgyszavak: könyvtári rendszer; könyvtári kölcsönzés; statisztikai adat

A tanulmány alapjául szolgáló projekt

E tanulmány szerzője a Monguz Információtechnológiai Kft. munkatársaként kapott megbízást egy vizsgálat elvégzésére a Debreceni Méliusz Juhász Péter Könyvtár Qulto-Huntéka Integrált Könyvtári Rendszerének adatbázisában. A megrendelő könyvtár mint megyei hatókörű városi könyvtár, néhány évvel ezelőtt jött létre a megyei és a városi könyvtár összevonásával, így látja el az egyik legnagyobb magyar vidéki város közművelődési könyvtári feladatait. A városnak egyébként köztudottan nem ez az intézmény a legnagyobb könyvtára, hiszen Debrecen nagy múltú egyetemének könyvtára egyben második nemzeti könyvtárunk is. A megbízó Dr. Kovács Béla Lóránt igazgató alapvető elvárása volt, hogy lehetőleg pontos képet kapjon könyvtárhasználók olvasási szokásairól a

kölcsönzések tükrében.¹ A vizsgálat célja az volt, hogy az olvasók körében legnépszerűbbnek mondható szerzők, művek, kiadók mellett, azokat az ETO számokat is megkapja, melyekkel mint jelzetekkel a könyvek el vannak látva. Így mind az olvasói rekordokból, (pontosabban a rekordok, a GDPR-szabályozás érvényesítése után meghagyott maradványaiból) mind a kiadványokból halmazokat lehet képezni. Ezáltal pedig, az egyes kiadványok, illetve azok alapján a művek, illetve az egyes szerzők, témakörök várható jövőbeli népszerűsége ismeretében a gyarapítási és selejtezési politikát, a kölcsönzési adatbázisról szerzett

¹ A tanulmány dr. Kovács Béla Lóránt igazgató úr szíves hozzájárulásával készült.

ismeretek alapján módosítani lehet majd. Emellett, a könyvtárban még érvényes tagsággal, és ezért még megfelelő adatokkal ellátott olvasói rekorddal rendelkező könyvtárhasználóknak, hozzájárulásuk esetén, személyre, illetve csoportra szabott könyvajánlókat lehessen készíteni. A projekt első fázisa 2019 márciusában zárult le.²

A munka folytatódik, reményeink szerint a további egyre komplexebb informatikai vizsgálat újabb használható eredményekkel szolgál majd. A vizsgálat tanulságai egy sor elméleti kérdést is felvetettek és felvetnek, jelen tanulmányban ezekkel, illetve alapvetően a kölcsönzési és bibliográfiai adatbázisokból nyert adatok használhatóságával foglalkozunk. Célunk használható eljárások kidolgozása az olvasók könyvtárhasználati szokásainak elemzésére. Tekintettel arra, hogy a tanulmány megszületését kezdeményező projekt a könyvtári gyarapítás és selejtezés támogatását szolgálta, a vizsgálat fókuszába a hagyományos könyvek kölcsönzése került. A digitális tartalmak szolgáltatása egyelőre ebben a folyamatban még nem is mérhető, annak követésére más technikákat kell majd kidolgozni.

A Huntéka nagy múltra tekinthet vissza Debrecenben. Mind a megyei mind a városi könyvtárban a Huntéka 2011–2012 folyamán került bevezetésre. A két intézmény összevonásáról 2012-ben döntött a város, a katalógusok összetöltésére 2013 folyamán került sor. A városi könyvtárból az érvényes beiratkozással rendelkező olvasók, a még le nem zárult kölcsönzési és hosszabbítási tranzakciós rekordok, és a bibliográfiai és példányadatok, illetve a besorolási állomány egy része került áttöltésre. Jól látható, hogy az előző fejezetben említett már archívnek számító információk a városi könyvtárból már nem kerültek át.

A városi és a megyei könyvtár összetöltése tehát 2013-ban történt meg, megvalósult a példány és bibliográfiai rekord összefésülése is. Tekintettel arra, hogy a teljes, minden fiókkönyvtárra kiterjedő kölcsönzés csak nem régen valósult meg, és különben is alapvetően a friss eredmények voltak érdekesek, ezért a felmérés a 2017 és 2018-as évek tranzakcióira terjedt ki. A számítógépes elemzés így a két év mintegy 500 ezer kölcsönzési, 17 ezer előjegyzési és 170 ezer hosszabbítási tranzakciójára vonatkozóan zajlott le.

Kapcsolat a hazai olvasásszociológia klasszikus módszertanával és eredményeivel

Az olvasásszociológiai vizsgálatok Magyarországon nagy múltra tekintenek vissza. Az olvasáskutatás klasszikus, megkérdésezéses vizsgálatait a 60-as évektől napjainkig 5 – 10 éves rendszerességgel elvégezték, és elvégzik hasonló kérdéssort alkalmazva, változó reprezentativitású mintán.ⁱⁱⁱ A megkérdésezéses vizsgálat során kérdések vonatkoznak a könyvtári tagságra, a könyvtár használatára, az olvasott művekre és a legkedvesebb szerzőkre. A minták kiválasztásánál a legtöbb esetben a KSH mintavételi eljárását követték, illetve 2005-ben a KSH-val együttműködve lett a megkérdézés elvégezve. Más esetekben, a lakóhely véletlenszerű kiválasztásával lettek a megkérdézendő alanyok kiválasztva, majd a reprezentativitás biztosítása céljából a létrejött minta még súlyozásra is került.^{iv} A klasszikus megkérdésezéses szociológiai vizsgálat mellett, jelenkor szakembereinek már rendelkezésére állnak a Könyvtári Intézetben összegyűjtött, a könyvtárak által beszolgáltatott könyvtárhasználati statisztikák is, melyek az érvényes tagsággal rendelkező olvasók, a kölcsönzések, illetve a távhasználatok számára vonatkoznak.^v Emellett, mint a bevezetőben már említettük, az olvasásszociológiai vizsgálatokhoz, illetve azon belül különösen a könyvtárhasználati szokásokhoz már felhasználásra kerülhetnek az integrált rendszerből kikerült adatok is. Részint önállóan értelmezhetően, részint a kérdőíves felmérésre adott válaszok kontroll állományaként.

Az egyes intézmények saját adatsorai ezért elsősorban csak az adott intézményen, vagy intézménytípuson belül értelmezhetők az időbeli változások nyomon követésére. Kellő számú intézményből érkező, sokféle adatot figyelembe véve, már ezekből is levonhatók lesznek a jövőben általános megállapítások is. A megkérdésezéses vizsgálatok további erőssége, hogy a válaszadás anonim és önkéntes, ezért megőrizhetők és felhasználhatók benne olyan adatok (nem, életkor, foglalkozás, iskolai végzettség), melyeket a könyvtárak a

² A vizsgálat eredményeiről 2019 áprilisában Győrben a Networkshop konferencián e sorok szerzője, Simon András, és a megbízó képviselőjében Dr. Kovács Béla Lóránt igazgató előadást tartott, „Minden eseményt rögzítünk, tudunk-e akkor valóban mindent?” címmel. <https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/32033/minde-n-esemenyt-rogzitunk-tudunk-e-akkor-valoban-mindent>

GDPR-rendeletek miatt ma már tartósan nem tárolhatók, és statisztikai célokra egyébként is csak nagyon szigorú szabályok betartásával használhatók fel.

Az olvasásszociológia véletlenszerű mintavételre alapuló megkérdezéses vizsgálatai természetesen általában az olvasásra, illetve az információszerzésre vonatkoznak, melynek a könyvtárhasználat csak egy része, így látókörébe kerülnek azok a személyek is, akik nem olvasói egyetlen könyvtárnak sem. A mintavételnek a különféle vizsgálatokban egyaránt véletlenszerűnek kellett lennie, reprezentálnia kell a teljes társadalmat, vagy egyes vizsgálatok esetében egy-egy társadalmi csoportot. Így az 1990-es évek elején (1991-ben és 1993-ban) lefolytatott vizsgálatban a vidéki városok lakóiból kiválasztott mintán végezték el az 1985-86-os vizsgálatot megismételve. A megkérdezéses vizsgálat természetéből adódik, hogy még igen nagy minták esetében sem haladta meg a vizsgált személyek száma a 4000 főt.^{vi}

Fontos emellett hangsúlyozni, hogy az olvasásszociológiai vizsgálatok, jellegükből fakadóan a műveket veszik alapul, nem a kiadványt, tehát a könyvtárosi, bibliográfusi munka mindenkor tárgyát. A kérdőíveken elsősorban a legutóbbi olvasmányokra, azok szerzőire és a legkedvesebb írókra kérdeznak rá. A megkérdezéses vizsgálatok kiegészítéseként természetesen könyvkereskedelmi és könyvtári forgalom is felmérésre került, és így az azok által már kiadványként kezelt irodalmi alkotások figyelése megtörtént akkor is, amikor még az integrált rendszerek adatbázisai nem álltak rendelkezésre.^{vii}

Az olvasmányélményekre, a legkedvesebb művekre és szerzőkre vonatkozó kérdések mellett, természetesen helyet kaptak a könyvtárhasználati szokásokra vonatkozók is. Ezek a válaszok természetesen bevallásos alapon születtek, és mint minden hasonló felmérés esetében, itt is joggal merül fel a kérdés: a kérdőív pusztán léte, a lekérdezés folyamata, a válaszadó önkéntes hajlandósága nem befolyásolja-e eleve a vizsgálat eredményét. Ennek lehetőségét a kérdőív szerkesztői és a felmérés tervezői a szakma több évtizedes tapasztalatait felhasználva, mindig igyekeztek a lehető legkisebbre csökkenteni.^{viii}

A megkérdezéses vizsgálatok, a könyvtárhasználati statisztikák és az integrált könyvtári rendszerek tranzakciós rekordjainak vizsgálatai között nem feszül lényegi ellentmondás. A kinyert kölcsönzési

és bibliográfiai adatokból jól látható, melyek a legkeresettebb szerzők és művek, illetve hogyan alakul a könyvtárak látogatottsága, az állomány használatossága.^{ix}

Természetesen egy szerzőnek több műve is lehet, egy műből több kiadvány is létezhet, és egy kiadványnak több példánya is lehet egy könyvtárban. Ez a különféle preferencialistákat messzemenően befolyásolja. Egy több mű alkotójaként ismert szerző könnyebben felkerül a szerzői toplistára, mint az, aki – esetleg fiatal kora miatt – még csak kevés művet alkotott. Ha egy mű több kiadást megért (esetleg akár rövid időn belül), akkor a kiadványokat, mint bibliográfiai rekordokat azonosító integrált könyvtári rendszerekből származó tranzakciós állományban megoszlanak a rá vonatkozó kölcsönzési tranzakciók. Slágerkönyveknél, a kiadványhoz tartozó példányok esetében az alacsony vagy magasabb, de mindenképpen korlátozott példányszám miatt megeshet, hogy egy könyvet valójában kevesebben kölcsönöztek ki, mint ahányan szerették volna. A könyvtárosi tapasztalat általánosan az, hogy a legkeresettebb, legdivatosabb művek esetében az érdeklődést a könyvtárak, még nagy példányszámmal sem tudják kielégíteni.^x

Amikor megsemmisítjük az információt – a GDPR szabályok betartása

A GDPR, az európai unió általános adatvédelmi rendelete, alapvetően megváltoztatta a könyvtárak nyilvántartási tevékenységét. A rendelet megállapítja a személyes adat fogalmát, ebbe a fogalomkörbe sorolva minden adatot, mely egy személy azonosítására alkalmas. A rendelet preambuluma kifejti, a személyes adatok védelme nem abszolút jog, és a társadalmi hasznosság szempontjai mérlegelhetők. A rendelet tartalmaz különleges kategóriákat, melyek politikai nézetre, egészségügyi adatokra, világnézetre vonatkoznak.^{xi 13}

A rendelet egyaránt vonatkozik a könyvtárakra, mint adatkezelőkre, továbbá a könyvtári rendszerek szállítóira és a honlapfejlesztőkre, mint adatfeldolgozókra, mely utóbbiak közé adott esetben azok a szakmai szervezetek is tartozhatnak, amelyek számára az adatkezelő könyvtár személyes adatot szolgáltat. A rendelet végrehajtása során, annak hatálybalépése óta, minden érintett nagy gondossággal jár el. A rendelet értelmében az olvasói rekord azon adatait melyek az olvasó személyének azonosítására alkalmasak, csak addig szabad megőrizni az integrált könyvtári

rendszerben, ameddig az érintett személy könyvtári tagsága fennáll, illetve ameddig a jogszabályok ezt előírják. Az eddigi gyakorlat szerint, ha egy olvasó könyvtári tagsága lejárt, egy bizonyos türelmi idő letelte, és mindenfajta tartozás rendezése után a rekordját törölték az adatbázisból. Ez eddig, alapvetően az olvasó státuszának törlésre állítását jelentette az integrált könyvtári rendszerekben, tehát az olvasó rekordja többé nem látszott a kölcsönzési modulban, természetesen semmilyen könyvtári szolgáltatáshoz nem férhetett hozzá, de rekordját meg kellett tartani, hogy a rendszerben a kölcsönzési, hosszabbítási, előjegyzési és bírságfizetési tranzakciós rekordokban levő relációknak legyen mire mutatniuk. A törölt státuszú olvasói rekordok, a Monguz Kft. által forgalmazott rendszerekben a „törölt olvasók böngészése” menüpontban volt elérhető. Ezek a rekordok az olvasó újbóli beiratkozása esetén felhasználhatók voltak.

Joggal merül fel a kérdés, miért nem elég az adatokat valamilyen módon biztonságosan elrejtteni, miért kell őket megsemmisíteni. Erre az a válasz, hogy a kódolás alig ér többet, mint az eddigi „olvasók törlése” funkció, és nem felel meg az adatvédelmi rendelkezéseknek sem. A törlési eljárás a könyvtáros elől sokszor úgyis eltünteti az adatokat. Ha az archiválás csak kódolást jelent, de a rekord az adatbázisban marad, akkor magas szintű rendszerszervezői, rendszergazdai, programozói ismeretek, illetőleg magas szintű jogosultságok birtokában ki lehet a felületről már nem látszó adatokat is nyerni. Aki ilyen jogok és tudás birtokában lát neki az adatkinyerésnek, az adott esetben a kódolt adatokat is ki tudja kódolni. Amennyiben, a kikódolást műszakilag lehetetlenné tesszük, akkor az olyan, mintha az adatokat direkt megsemmisítettük volna. A GDPR-szabályozás különben sem tesz kivételt a személyes adatok védelmére vonatkozóan a különféle jogosultsági szintek között, legyenek akár az adatkezelők akár az adatfeldolgozók, tehát a könyvtárak és üzleti partnereik alkalmazottai, a rendszerszervezők, rendszergazdák és fejlesztők, a legnagyobb gondossággal tartoztak és tartoznak eljárni.

A GDPR 2018. évi kötelező alkalmazása óta a könyvtári tagság megszűnése után az olvasói rekordokból a személyes adatokat törölni kell, vagyis anonimizálni kell a rekordokat. Annak érdekében, hogy a könyvtárhasználati statisztikai kimutatásokat, elemzéseket el lehessen készíteni, ún. anonimizált tranzakciós rekordokat kell létrehozni az adatbázisban.

Ez a tranzakciós rekord szükséges a kölcsönzési tranzakciós rekordok megtartása miatt, de ez nem tartalmaz semmilyen adatot, mely az olvasó személyének azonosítására alkalmas lenne. Nem lehet benne a név, a lakcím, az értesítési név, az anyja neve, vagy a születési dátum sem. Az anonimizált tranzakciós rekord tartalmazza az olvasói kategóriát, a születési évet, a nemet, a beiratkozás, a tagsághosszabbítások, és a tagság megszűnésének dátumát.

Az adatbázis tartalma mint információforrás

A számítógépes könyvtári rendszerek adatbázisai mint adatforrások, alkalmazásba vételük kezdetétől a könyvtárhasználati statisztikai adatsorok alapjai voltak. A cikk kereteibe csak egy rövid áttekintés fér bele arról, hogy mit tartalmaznak ezek az adatbázisok, A könyvtári szoftverek fejlesztői, forgalmazói, karbantartói és rendszergazdái, sok adatot nyertek és nyernek ki ezekből az adatállományokból, túlmenően azon, hogy a korszerű és felhasználóbarát könyvtári rendszerek a felhasználói interfészen a munkát végző könyvtárosoknak is lehetőséget kell adniuk ahhoz, hogy a szükséges statisztikai adatokat az adatbázisokból informatikai segítség nélkül is kinyerjék.

A felhasználói felületen is a legkönnyebben kinyerhető outputok a könyvtárhasználati statisztikák, melyek vagy átfogó statisztikai adatokat tartalmaznak egy adott időszakra vonatkozóan, vagy tételes listák, melyek a leggyakrabban kölcsönzött, illetve előjegyzett és hosszabbított kiadványokra vonatkozó adatokat tartalmaznak. Hasonlóan, kiadhatják egy adott időszak összes kölcsönzési, hosszabbítási esetleg előjegyzési tranzakcióit, melyekből táblázatok készíthetők. Emellett az olvasók által már nem keresett műveket tartalmazó kimutatások felsorolhatják a legritkábban, vagy sohasem kölcsönzött dokumentumokat, ügyelve arra, hogy ezekbe a listákba ne kerüljenek be azok a kiadványok, melyeknek csak nem kölcsönözhető példányai vannak az illető könyvtárban. Az egyes könyvtárak eseti kéréseire emellett gyakran készülnek olyan lekérdezések, melyek a legnépszerűbb szerzőket vagy az adott időszakban kiadott leggyakrabban kölcsönzött könyvek átlagos kiadási évét vizsgálják. A fenntartók, és egyéb szakmai és felügyeleti szervek felé természetesen évről évre elkészülnek az egész intézményre és az olvasók különféle csoportjaira lebontott könyvtárhasználati statisztikák is.^{xii}

A lekérdezések speciális csoportját képezik a MISZJE (Magyar Irodalmi Szerzői Jogvédő és Jogkezelő Egyesület)³ számára elkészített és leadott riportok is. „A MISZJE elsősorban a könyvtári haszonkölcsönzések után járó jogdíjak kifizetésével foglalkozó jogvédő és jogkezelő szervezet. Feladatai közé tartozik a referencia-könyvtárak kiválasztása és évenkénti felkérése az adatszolgáltatásra. A referencia-könyvtárak éves kölcsönzési forgalmát megvizsgálva állapítják meg az egyes szerzők számára a kölcsönzések után fizetendő jogdíjakat. A referencia-könyvtárak száma törvényben van meghatározva, 12 és 20 között lehet. 2014 óta, a MSZJE által kiválasztott referencia-könyvtárak valamennyien a Monguz Kft. által forgalmazott könyvtári rendszerek egyikét (a Qulto – Huntékát, vagy a Qulto - Corvinát) használták. A MISZJE és a Monguz Kft. között született meg egyezés eredményeképpen az adatszolgáltatásra kötelezett könyvtárak adatbázisaiban képződő kölcsönzési tranzakciós, illetve bibliográfiai rekordokból felépült adattömeget – a Monguz Kft. munkatársaként – e sorok szerzője nyerte ki és továbbította a MISZJE felé.

Ezt követően az egyesületnél került és kerül már sor a beérkező adatok feldolgozására, és a költségvetés által biztosított forrásoknak megfelelően a jogdíjjogosultság és a jogdíjak összegének megállapítására, majd a további szükséges intézkedések (szerzők felkutatása, összegek kifizetése) megtételére.

E lekérdezések eredményének értékét az évek óta következetesen azonos módon, és a magyar könyvtári életet a szükséges mértékben reprezentáló, évről évre változó összetételű intézményi körből kinyert hatalmas adattömeg adja.

Az előbbieken említett, a könyvtári munkához szorosan hozzátartozó és az eddigi könyvtárosi munkát sokoldalúan támogató lekérdezések (statisztikák és listák) közös alapvető tulajdonságai megkülönböztetik a korábban bemutatott kölcsönzési statisztikákat és listákat a jelen tanulmányban bemutatott, a debreceni megyei könyvtárban elvégzett vizsgálatoktól.

Lényeges tulajdonsága a könyvtárosi munkát támogató összes napi szinten elkészített statisztikának, hogy mindig az adott időszakra, általában egy évre vonatkozó kölcsönzéseket vizsgálja, azon adatok alapján, melyek a rendszerben a lekérdezés pillanatában érvényesek és rendelkezésre állnak. Nem is vizsgálhat mást, mert a rendszerből

törölt, és archivált olvasók adatait már nem látja, nem is láthatja. (Az archiválás folyamatáról a továbbiakban még részletesen is beszámolunk.) Egyébként a régebbi könyvtári rendszerek helytakarékossági okokból, a megszűnt tagságú olvasókat, amennyiben már nem volt tartozásuk a könyvtár felé, a GDPR-szabályozás előtt is, ténylegesen fizikailag is törölték a rendszerből, ezáltal lehetlenné is téve, hogy visszamenőleg információkat lehessen szerezni a kölcsönzési tranzakciók alapján a könyvtár használatáról. Nemcsak a megszűnt tagságú olvasó, adott esetben az apasztásra került példány sem látható már a felhasználói felületen. A példány, illetőleg a bibliográfiai rekordhoz tartozó összes példány törlését sok esetben követi magának a bibliográfiai rekordnak a törlése is. Sok, főleg régebbi tervezésű könyvtári rendszerben, ahol az elektronikus rendszer még csak a kölcsönzési és a tájékoztatási munka támogatására, és nem a leltárkönyv számítógépes kiváltására készült, a selejtezett példány rekordját is, fizikailag eltávolították a rendszerből. Az így eltávolított rekord nemcsak a felhasználói felületen nem volt többé látható az olvasó, a könyvtáros és adott esetben a rendszergazda számára sem, hanem a rekord maga is végérvényesen el lett távolítva az adatbázisból.

Ezeket a kurrens használati statisztikákat tehát évről évre el kell készíteni, mert később információ hiányában már nem lehet előállítani. A könyvtári használati statisztikák általában az eltelt naptári év utáni januárban kell, hogy elkészüljenek. A MISZJE számára is meg kell történnie az adatkiyerésnek, és adatszolgáltatásnak, legkésőbb február végéig. Több elmúlt év kölcsönzési adatait összevontan tanulmányozni, ezért inkább csak a kölcsönzési tranzakciókból készült archivált állományokban lehet. A szabályozások miatt ez csak olyan rendszer lehet, mely nem tárol az olvasók személyének azonosítására alkalmas információt. A felsorolt lekérdezések tulajdonsága továbbá, mivel statisztikai célból készülnek, hogy a könyvtárosok saját döntéseikben ezeket nemigen használják fel, leszámítva talán a kölcsönzésbe hosszú ideje nem került könyveket kereső vizsgálatok eredményének figyelembevételét a selejtezési munkában.

³ <http://www.miszje.hu/>

Sok esetben azonban mód van korábbi, a könyvtári munkában közvetlenül részt már nem vevő, úgynevezett archív adatok felderítésére, összegyűjtésére és elemzésére. Az archív adatok köre:

- Anonimizált tranzakciós rekordok.
- Törölt státuszú példányok adatai.
- Törölt bibliográfiai és besorolási rekordok adatai.
- A lezárt kölcsönzési, előjegyzési és hosszabbítási, bírság kiszámítási és fizetési tranzakciók rekordjai.
- A különféle (olvasói, bibliográfiai, besorolási, példány és média) rekordok tranzakciós adatai, keletkezés és módosítás dátuma, törlés ténye, létrehozó, módosító, illetve egyéb technikai adatok.
- Lezárt gyarapodási és folyóirat-érkeztetési adatok.
- Korábbi eseményekre vonatkozó számlázási és apasztási információk.

Ezek az adatok természetesen nem mindig és nem minden rendszerben állnak később rendelkezésre. Rögzítésük a számítógépesítés kezdetétől megtörtént, még jóval az integrált rendszerek bevezetése előtt, és még csak az sem kellett, hogy ezek a rendszerek relációs adatbáziskezelőre vagy egyáltalán adatbázisra épüljenek. Az újabb, integrált, adott esetben adatbáziskezelőre, sőt relációs adatbáziskezelőre épülő rendszerek is mind-mind rögzítettek és tároltak a fent felsoroltak közé tartozó adatokat, és a rendszer tervezőin múlott, hogy az archívra vált információkból mit töröltek, mit őriztek meg szándékosan, és mi volt az, amit a napi működés során nem távolítottak el, de megőrzésére nem fordítottak figyelmet. Még a szándékosan (biztonsági, vagy helytakarékossági okból) meg nem semmisített adatok nagy részének is a megsemmisülés lett az osztályrésze akkor, amikor a felhasználó intézmény másik rendszer választása mellett döntött. A konverzió általában nem az egész adatbázisra vonatkozott, hanem csak a fontosnak, megőrzendőnek tekintett adatok – egyébként mindig egyre bővülő – körére.^{xiii}

A konverziók a még állományban levő bibliográfiai és példányadatokat mindig megőrzik. Az érvényes tagsággal rendelkező olvasók adatait is mindig áttöltötték a múltbeli könyvtári rendszercserék során is. Az ezredforduló óta, a fejlődő technika, és a könyvtári rendszerek szállítói között kibontakozott versenynek köszönhető szolgáltatási szint javulás eredményeként, általánossá vált a kurrens kölcsönzési tranzakciók áttöltése. A lejárt tranzakciókat azonban, még ha egy rendszerben nem törölték, hanem archiválták is, új rendszerbe már

szinte sohasem vitték át. Újabban ugyancsak az említett színvonalnövekedés eredményeként, az érvényes gyarapodási és kardex (folyóirat-érkeztetési) információk migrálása is mindig megtörténik. A többi adat rendszerint – leszámítva a rekordok tranzakciós adatait – az integrált könyvtári rendszer cseréjekor általában megsemmisül.

A későbbi adatkinyerés, statisztikák készítése, a könyvtár gyakorlati működését segítő szakmai vizsgálatok szempontjából tehát jól láthatóan fontosak, és általában rendszereken átvándorolva megmaradnak a korábbi naplózott tranzakciós információk. Érdemes ezeket legalább archiváltan továbbra is megőrizni. Igazából semmilyen adatot nem jó kidobni vagy elhagyni, mert a statisztika szempontjából később minden érdekes lehet, de mivel a jogszabályok erre kötelezik, az adatfeldolgozókat, ezt a feladatot végre kell hajtani. A „kidobás” (szándékos törlés), és „elhagyás” (az adat meg nem őrzése) esete jól láthatóan különbözik. Az előbbi esetben helytakarékosságból, vagy adatvédelmi szabályok miatt, aktívan semmisítünk meg információt, elhagyás esetében egyszerűen nem fordítunk gondot különféle adatállományok megőrzésére, így azok idővel elvesznek, elenyésznek, később már hiába keressük őket. A helyhiány megoldható tömörítéssel, munkatáblákba rendezéssel, de ezek már mindig módosított, szerkesztett adatok lesznek. Könnyen lehet, hogy az elvégzett műveletek során mégis olyan információ semmisül meg, amelyre később szükségünk lenne. Joggal merül fel természetesen a kérdés, mekkora energiát fordítsunk az adatok őrzésére, tárolására. Nagy részüket később már soha semmilyen körülmények között nem fogjuk felhasználni, de előre nem tudhatjuk, melyik adat lesz az, aminek hasznát vesszük. Természetesen az archiválás egyik esete lehet, amikor a napi használatban már részt nem vevő, de értékes adatokat tartalmazó adattáblákat magából az integrált rendszerből kimentjük, esetleg tömörítve máshol tároljuk, de ezek visszanyerése ugyancsak időt és olykor pénzt is igényel.

Jelentős dilemma tehát, hogy a napi működéshez felesleges, és a kurrens statisztikákhoz már felhasznált adatokat egyáltalán miért tárolja a rendszer? Hiszen minden, a rendszer működését már nem támogató adat foglalja a helyet és gondozás nélkül egyáltalán nem biztos, hogy használható lesz. Segítség lehet a rendszer tervezésekor, ha élesen elkülönítjük az alap (mester) információt annak a rendszer működését szolgáló másolataitól, a különféle nézetektől, indexállományoktól,

illetve egyéb, az üzemserű működés gyorsaságát szolgáló munkatábláktól. Ezzel elkerülhetjük a tárolási redundanciát. Egy rendszer üzemeltetésekor érdemes megállapítani, adataink abszolút ételemben mennyi helyet foglalnak el a tárolóegységeken, a különféle már feleslegesnek tűnő információk ki nem dobáskor mekkora terhet veszünk magunkra. Természetesen a fenti mondatok kizárólag azon adatok esetében érvényesek, ha az illető adat megőrzése jogszabályokban nincs megtiltva.

Mit mondanak a számok?

A kölcsönzési és könyvtárhasználati szokások változása a könyvtárakban tehát dokumentált, nyomon követhető. Az adatbázisokból évenként kinyert és a különféle szervezetek, a fenntartók, a szakfelügyelet, az országos intézmények, és főként a MISZJE számára kinyert kölcsönzési statisztikák elemezhetők, és az adatbázisokban a múltból megőrzött tranzakciós adatsorok és egyéb rekordállományok értelmezhetők. A kölcsönzési, hosszabbítási, előjegyzési, bírságolási tranzakciós rekordok mellett követhető a rendszerben a bibliográfiai, példány-, besorolási és médiarekordok, valamint az olvasói rekordok maradványainak számos adata, sorszámuk, mely utal a rendszerben való létrejöttük relatív idejére, amúgy emellett keletkezésük, módosításuk és törlésük időpontja, a pénzügyi és gyűjteményi események (gyarapítás, számlázás, apasztás) mellett.

E cikknek nem feladata a könyvtárakban fellelhető és kinyerhető adatsorok elemzése, és jelen sorok szerzője ebben a tanulmányban nem kíván vállalkozni arra, hogy ezirányú tapasztalatairól akár csak érintőlegesen is beszámoljon. A szerző meggyőződése, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján országos, sőt a magyar nyelvterület egészére kiterjedő vizsgálatot lenne érdemes lefolytatni, hogy a jelenleg gyorsan változó korunkban, a lakosság könyvtárhasználati szokásairól pontos képet kapjunk. Mivel a vizsgálható adatok egy része időről időre megsemmisül, mindig, amikor egy könyvtár új rendszerre áll át, vagy a szállító nagyszabású, a rendszert alapjában megváltoztató frissítést hajt végre, az adatok bekérésével nem érdemes sokáig késlekedni. Tartózkodik a szerző attól is, hogy közöljön bármilyen információt, mely túlmutat a Debreceni Megyei Hatókörű Városi Könyvtár megbízásából elvégzett vizsgálat eredményein. Ez a felmérés kifejezetten a könyvtárhasználat növelésére irányuló erőfeszítések érdekében nyert ki adatokat a Huntéka rendszerből, egyéb szempont-

okkal a projekt keretében a megrendelő sem foglalkozott.

A vizsgálat tárgya és célja

A vizsgálat megrendelő és szállító által közösen megfogalmazott célja, alapvetően nem információk kinyerése volt, hanem egy módszertan kidolgozása, melynek segítségével később a rendszer szállítója nélkül a könyvtár munkatársai maguk is kinyerhetik a szükséges információkat abból a célból, hogy az olvasói csoportokat definiálhassák, és számukra testre szabott szolgáltatásokkal állhassanak elő. Másik kiemelt cél volt, hogy a könyvtár gyarapítási és apasztási politikáját az ismeretek függvényében célzottabban, és hatékonyabban végezhessék.

A felmérés során az alábbi adatelemek vizsgálata történt meg:

- Kölcsönzési, előjegyzési és hosszabbítási tranzakciók.
- Olvasói rekordok ellenőrizhető része.
- Bibliográfiai és példányrekordok releváns adatai.

A kölcsönzési, előjegyzési stb. tranzakcióból a kölcsönzés dátuma, az anonimizált tranzakciós rekordból, a születési évből, és az olvasói kategóriából képzett korcsoport⁴, a nem, az olvasói kategória, a bibliográfiai rekordból pedig a cím, ETO szám, szerző, osztályozási jelzet, kiadó, megjelenés éve lett felhasználva. Ha egy bibliográfiai rekordot a rendszerből töröltek volna, annak adatait a vizsgálathoz már nem lehetett felhasználni. Ilyen eset azonban a rendszerben – tekintettel arra, hogy a közelmúlt adatsorai voltak vizsgálva – nem volt.

Azokat a bibliográfiai rekordokat vizsgáltuk, melyek nyomtatott nyelvi anyag típusúak, van legalább egy kölcsönözhető besorolású példányuk, és azt legalább egyszer a vizsgált időtartamban (2017–2018) kikölcsönözték.

⁴ A megrendelő könyvtárban az olvasói kategória már tartalmazott életkorra vonatkozó információt. Az olvasói kategóriához igazodva, a 0–16 éves olvasói kategória lett a születési év alapján szétbontva három korcsoportra (0–7, 8–12, 14–16, évesre), a tanuló olvasói kategóriát a 21 évnél vettük ketté, a dolgozó kategóriát pedig a 30, 45 és 60 éves kornál bontottuk meg. A Nyugdíjas kategória nem került bontásra életkor szerint.

A vizsgálat terve

A vizsgálat során bibliográfiai rekordokat vizsgáltunk, nem műveket. A kiválasztott bibliográfiai rekordok egyes adataiból, különféle szempontok szerint halmazok jöttek létre, ezeket vizsgáltuk népszerűség tekintetében, a teljes kölcsönzési állomány és egyes olvasói csoportok szerint. A népszerűség egyedüli mérőfoka a kiadványhoz (bibliográfiai rekordhoz) tartozó kölcsönzési és hosszabbítási tranzakciók száma lett.

A munka remélt eredményeképpen a bibliográfiai rekordokból a kiválasztott adatelemek alapján olyan halmazok állnak elő, melyek kölcsönzés-gyakorosság szempontjából egyformán viselkedő csoportokat képeznek. A halmazt alkotó bibliográfiai adatok ismeretében ezután megmondhatjuk egy, a könyvtárban meg nem lévő könyvről, még esetleg a megvásárlása előtt, hogy az olvasók körében „népszerű” lesz-e.

A kiadványt leíró bibliográfiai rekordokhoz tartozó összes példány összes kölcsönzési és hosszabbítási tranzakcióját egybeszámolva, mindegyikhez egy szám rendelhető. A kiadványok tartalmi és formai feltárása során a katalógusba került adatelemek közül kiválasztva az adekvát mezőket, azokból halmazok képezhetők. Ezek a halmazok alkalmasak arra, hogy az olvasói preferenciákat mérni lehessen a segítségükkel.

A másik elvárt eredmény, hogy hasonló könyvtípusokat kedvelő olvasói csoportok hozhatók létre, és feltételezhető lesz egy kiadványról, hogy olvasók egy csoportja kedvelni fogja. Így esetleg az állományban meglévő, vagy beszerzésre váró könyvekből, egyes olvasói csoportok számára, amennyiben az olvasó erre előzetesen engedélyt adott, célzottan könyvajánló listák hozhatók majd létre.

Halmazképzés a gyakorlatban

Adatok előkészítése

A hatékony csoportképzés érdekében az ETO-számot a munka során normalizáltuk, ez a központosítási jelek leegyszerűsítését, illetve eltávolítását, továbbá a jelzetek lerövidítését jelentette. Az ETO-számnak természetesen elsősorban az ismeretterjesztő irodalomból képzett halmazoknál volt szerepe, de a könyvtár munkatársai a szépirodalmi műveket is különböző ETO-jelzetekkel látták el.

A kiadási év mező tartalmából a vizsgálatban csak a négyjegyű évszám szerepelt. Egyéb előkészítésre nem volt szükség, mert az intézményben végzett igényes könyvtárosi munkának, pontos feltárásnak, az ilyen jellegű szakmai munkát hatékonyan támogató Huntéka integrált könyvtári rendszernek, és a korábban a cégünk által végzett gondos konverziós és adattisztítási munkának köszönhetően a szerzői, kiadói és ETO-állomány egységes és rendezett volt.

Halmazképzés

A számításokhoz az egyes kiadványokat kölcsönzési gyakoriságukkal együtt, soronként táblázatba rendeztük. A táblázatokból a különféle bibliográfiai adatokat figyelembe véve, sokféle halmaz jött létre, különféle változatos csoportokból. A csoportok közül az ETO-szám, kiadó és megjelenés éve alapján képezett csoport tűnt a leghasználhatóbbnak. Ami a népszerűséget illeti, alapvetően szerzőkre és kiadókra vonatkozó adat tűnt szignifikánsnak. Mivel az ETO-szám és a kiadó ismétlődő mező, és sok esetben ismétlődik is, ezért egy bibliográfiai rekord a különféle adatait tartalmazó táblázatokban akár 4 féle halmazban is jelen lehetett, külön-külön a többféle ETO-számával és kiadójával. Eleinte még úgy terveztük, hogy a kiadvány nyelvét, és az egyéb osztályozási jelzet mezőt is figyelembe vesszük, de ezeket végül nem vontuk be a halmazok képzésébe. Az osztályozási jelzet nem adott további információt a rövidített ETO-számhoz képest, a dokumentumok meg amúgy elsősorban többségben magyar nyelvűek voltak.

A bibliográfiai rekordok halmazképzésénél tehát végül az alábbi mezőket vettünk figyelembe:

- ETO szám (egyszerűsítve és rövidítve).
- Elsődleges szerző.
- Kiadó.
- Megjelenés éve (egyszerűsítve).

A felmérésben résztvevő 532 609 kölcsönzési és hosszabbítási tranzakció, 68 816 bibliográfiai rekordhoz tartozik. A halmazok képzése során az ETO-szám és a kiadó fent említett ismétlődése miatt egy 92 921 soros táblázat jött létre.

Az eredményt különféle számításokkal kiegészítve táblázatokban lehetett átadni a megrendelőnek.

Az egyik, a megrendelőnek átadott állomány, a bibliográfiai rekordok és az egyszerűsített ETO-jelzetből, elsődleges szerzőből, kiadóból és a kiadás évéből képzett kiadványcsoportok párosítá-

sát mutató táblázat volt. A táblázat tartalmazta még az illető kiadvány összes kölcsönzéseinek számát a vizsgált két évben, illetve a csoporthoz tartozó összes kiadvány átlagos kölcsönzési számát ugyanebben az időszakban. Emellett összehasonlítás végett bekerült a táblázatba a megjelenített kiadványcsoport a kiadási évet nem tartalmazó változata, és az ahhoz tartozó átlagos kölcsönzési szám, illetve a könyv kiadójához, rövidített ETO-számához, illetve szerzőjéhez tartozó átlagos kölcsönzési szám is.

Értékelő táblázat készült a csoportképzési értékek szerint rendezve is. Ez a létrejött kiadványcsoportokról adott információt a megrendelőnek. A kiadványcsoportokhoz tartozó összes és átlagos kölcsönzési szám mellett megmutatta a csoportban szereplő MARC-adatelemek számát (ezzel jelezve, mennyire teljes bibliográfiai leírások alapján készült az illető csoport), továbbá megmutatta a csoporthoz tartozó bibliográfiai rekordok számát is.

Csoportrelevancia-vizsgálat

Elkészült a csoportrelevancia-vizsgálat is. Ebben a bibliográfiai rekordok adataiból képzett csoportokat vizsgáltuk, mennyire homogén módon viselkednek a csoport tagjai. A megrendelőnek készített táblázat mutatja a tagok „viselkedésének” eltérését az átlagtól. A vizsgálat legnagyobb kérdése volt ugyanis, hogy a csoportok valóban a vizsgálat szempontjából fontos tulajdonságok tekintetében egységesek-e. Tehát a bibliográfiai adatok alapján

kialakított csoportok hasonlóan kedveltek-e az olvasók körében, gyakran kölcsönzik-e őket.

Ebben a kimutatásban egy dokumentum többször is szerepel, különféle csoportok részeként. Egy csoport ugyanis csak egy kiadót, illetve rövidített ETO-számot tartalmazhatott, tehát ahol ez a két adat egyike egy kiadvány bibliográfiai leírásában ismétlődött, akkor a kiadvány több csoportba is bekerülhetett. A kimutatás készítésekor az egyes csoportok homogenitását vizsgáltuk. A táblázat egyik oszlopában levő érték mutatta, hogy mennyire homogén módon viselkedik egy csoport. Tehát a csoporthoz tartozó kiadványok a vizsgált időszakra vonatkozó kölcsönzési száma mennyire tér el a csoportátlagtól.

A vizsgálat során elkészült, a csoportrelevanciát ábrázoló táblázat több mint 560 000 sort tartalmaz. A vizsgálatban részt vevő bibliográfiai rekordok az

összes lehetséges csoportba besorolásra kerültek. Mivel egy bibliográfiai leírásban az ETO-jelzet és a kiadó is ismétlődő, és a csoportok az egyes lehetséges alkotóelemek (év, kiadó szerző stb.) elhagyásával is létrejöttek, ezért egy rekord átlagosan több mint kilenc csoportnak is tagja lett.

Olvasói preferenciavizsgálat a kinyert adatokon

Olvasói rekordokból a csoport az alábbi három adat alapján volt képezhető:

- Életkori csoport, mely a születési év alapján, és az olvasói kategória figyelembe vételével, a könyvtár munkatársaival egyetértésben lett kialakítva.
- Nem.
- Olvasói kategória.

Az olvasókból képzett csoportokat össze lehetett vetni a kiadóból, a szerzőből, és a rövidített ETO-számból képzett kiadványcsoporttal. Egy táblázat készült kiadványcsoportokból a rövidített és normalizált ETO-szám, a kiadó és a szerző alapján. Ugyancsak táblázat készült az olvasócsoportokból, a korcsoport, a nem és az olvasói kategória alapján. Ezek egymáshoz lettek párosítva, így láthatóvá lett, mely olvasói csoportok mely kiadványcsoportokat preferálják. Így készülhetett egy táblázat az olvasók által preferált kiadványcsoportokról. Legalább 4 kölcsönzéstől lett egy kiadványcsoport egy adott olvasó részéről preferáltnak tekintve.

További vizsgálat

A megrendelő tájékoztatására táblázat készült a kiadványcsoportokból, mely tartalmazza azokat melyek érdekelhetnek egy olvasót, és azokról a kiadványokról, melyeket nem vett ki, pedig ebbe a csoportba tartoznak. Ezekből, összeállhat olvasónként egy ajánló lista. Figyeltünk arra, hogy a mű egy másik kiadását nem vette-e ki, ezért el lettek a listából távolítva azok a tételek, melyekhez tartozó másik kiadványt azonos címmel az illető olvasó már kikölcsönzött.

Így lista készül azokról az olvasókról és kiadványokról, melyeket egy olvasó nem kölcsönzött ki, ilyen című könyvet sem kölcsönzött ki, de a kiadványcsoport számára annyira preferált, hogy ebből a csoportból már legalább 10 könyvet az elmúlt két évben kikölcsönzött. Természetesen a kisebb kölcsönzési számok is megvannak, csak azok hosszabb listát eredményeznének.

További lehetőség az „első élmény” meghatározása, az olyan olvasmányok listája melyek után az olvasó a könyvtár rendszeres látogatója lett.

A projekt ráfordításigénye

Szerettük volna a megrendelő válláról a legtöbb terhet levenni, és a könyvtár munkatársai számára a lehető legjobban áttekinthető listákat előállítani, mert a megrendelő könyvtár felé támasztott munkaigény sajnos így is nagyon nagy. Az elkészült kimutatások a bibliográfiai rekordok esetében több tízezer, a kiadványcsoportok és olvasói csoportok esetében több százezer sorosak. Azok áttekintése időigényes, elemzése csak adatbázis-kezelő eszközökkel elképzelhető. A megrendelő részére sok munkát adott a tervezésben való részvétel és a kapott adatok elemzése, értékelése, az adatok felhasználása a kölcsönzési és gyarapítási politikában. Emellett az olvasókkal való kommunikációban, hosszú távon is ad majd új feladatokat a könyvtár munkatársainak.

A szállító részéről sok munkaidőt lefoglalt a tervezésben való részvétel, az adatbázis előkészítése, a számítások elvégzése, a táblázatok elkészítése és testre szabása. A kinyert adatok alapján a lekérdezések folyamatos korrekciója is megvalósult. További terv: futtatható lekérdezések készítése, melyeket később a segítségünk nélkül is fel lehet majd használni az adatkinyeréshez. Fontos megjegyeznünk, hogy a munka még sokkal nagyobb lett volna, ha a majdnem egy évtizedes munkakapcsolatnak és a többszöri konverzióknak és adattisztításnak köszönhetően nem ismertük volna úgy az adatbázist, mint a tenyerünket. Külső informatikai szolgáltató így meglátásom szerint aligha tudna elfogadható áron hasonló szolgáltatást kínálni a könyvtáraknak.

A továbblépés lehetősége

A megrendelő kívánsága szerint kerestük és keressük az útvált annak, hogy újabb megoldásokkal a csoportok homogenitását és relevanciáját növeljük. Ennek jövőbeni útja a gráfklaszterezés lehet. A kinyert adatok alapján szerkesztett gráfban a csúcsok a kölcsönzői rekordok, illetve a kölcsönzött művek lennének. Az élek akkor jönnek létre a két csúcspont között, ha az adott olvasó az adott művet legalább egyszer kikölcsönözte. Gráf-alapú klaszterező algoritmusok segítségével csoportokat hozhatunk létre. A klaszterezés eredményeként részgráfokat kapunk, amelyekre igaz az alábbi két állítás:

- 1: A részgráfokban az élek száma magas, tehát a csoportba tartozó olvasók sok ugyanebbe a csoportba tartozó művet kölcsönöznek, illetve a csoportba tartozó műveket sok ugyanebbe a csoportba tartozó olvasó kivette a könyvtárból.
- 2: A részgráfok közötti élek száma alacsony, tehát az egyik csoportba tartozó olvasó relatíve kevés olyan művet kölcsönöz, amely másik csoportba tartozik, illetve az egyik csoportba sorolt műveket viszonylag kevés olyan olvasó kölcsönzi ki, aki másik csoportba tartozik.

Reményeink szerint elmondható lesz, hogy az egy csoportba tartozó, de nem szomszéd csomópontok (azaz egy klaszterbe sorolt olvasó, ill. mű, amely között még nincs él) személyre szabott ajánláshoz használhatók lesznek, hiszen jó eséllyel az adott olvasó érdeklődési körébe tartozó műről van szó. Addig is, amíg a műszintű nyilvántartás meg nem valósul, a kiadvány bibliográfiai adataiból indulhatunk ki.

Az olvasó által a könyvtár állományába tartozó, még fel nem fedezett, de feltételezéseink szerint vonzó művek felderítése mellett az új könyvek kérdését is kezelheti ez a módszer. Az új csomópontok (művek) besorolása is lehetséges lesz, már bibliográfiai leírásukkor, de legkésőbb, az első néhány kölcsönzés után az ismert adatok alapján klaszterhez lehet ezeket is rendelni, ami csoportba (fiatal felnőtt, gasztro stb.) való automatikus besorolás alapja lehet.

Összegzés

A leírt projekt várt eredménye, hogy sikerül az olvasók csoportokra bontása és specializált megszólítása könyvajánlókkal, illetve az, hogy a beszerzési politika módosításával az olvasók számára vonzóbb könyvek beszerzésére kerül a hangsúly. A kölcsönzési politika módosításával ösztönözzük a gyakoribb könyvtárlátogatást. Ezzel nőhet a könyvtár forgalma, a nagyobb olvasószám, és olvasónkénti több kölcsönzési tranzakció eredményeként. Maga a munka azonban túlmutat ennek a projektnek a keretein. Megismertetheti, és értékelhetővé teheti a könyvtárosok számára az integrált könyvtári rendszereik adatbázisában tárolt adatvagyon, a könyvtár elmúlt évtizedekbeli működéséről kínált nagyszámú és jól használható információt. Reméljük, ezzel a cikkel is sikerült ráirányítani a figyelmet számítógépes könyvtári katalógusaink adatbázisának nagy értékére, a bennük tárolt tudás megbecsülésére, és az adat-

biztonság, a mentés és a mentések őrzésének fontosságára is.

Irodalom

Koltay Tibor: Adatkönyvtáros vagy adattudós. Néhány gondolat a különbségekről és hasonlóságokról = TMT 65. évf. 2018. 10. sz. 518–522 p.

Kouzari, Elia - Stamelos, Ioannis: Process mining applied on library information systems: A case study= Library and Information Science Research 40 (2018) 245–254 p.

Dr. Kovács Béla Lóránt – Simon András: Minden eseményt rögzítünk, tudunk-e akkor valóban mindent? = Networkshop konferencia, Győr 2019.

<https://kifu.videotorium.hu/hu/recordings/32033/minden-esemenyt-rogzitunk-tudunk-e-akkor-valoban-mindent>

Lengyel Monika – Simon András: „Rendszerváltás” a hazai könyvtárakban – divathullám vagy kényszer? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 50. köt. 8. sz. (2003.) 313–317. p.

Nagy Attila: Olvasás és értékrend: változási tendenciák a könyv olvasási szokásokban = Könyvtári Figyelő, 2007. (53. évf.) 1. sz. 141–198. p.

Nagy Attila – Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat: gyorsjelentés a Tárki és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. (52. évf.) 1. sz. 31–44. p.

Péterfi Rita: Az életünket meghatározó rejtett kulturális összefüggésekről – A felnőttek és az olvasás = Olvasás-fejlesztés könyvtári környezetben. Szerkesztette Barátné dr. Hajdu Ágnes – dr. Béres Judit Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; Budapest, 2019. 192–229 p.

Péterfi Rita: Egy értelmiségi műhely az olvasás szolgáltatásban: a KMK-ban folyó olvasáskutatás története = Könyvtári Figyelő, 2010. (56. évf.) 4. sz. 769–792. p.

Péterfi Rita: A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében = Könyvtári Figyelő, 2006. (52. évf.) 4. sz. 468–483. p.

Tóth Máté: A 3–17 éves korosztály olvasási szokásai – Egy országos reprezentatív felmérés eredményei = A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Szerkesztette dr. Béres Judit, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; Budapest, 2019. 261–317. p.

Tóth Máté: Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei = A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése. Szerkesztette dr. Béres Judit, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár; Budapest, 2019. 204–261. p.

Tószegi Zsuzsanna: Az Európai Unió általános adatvédelmi rendelete, a GDPR. = Könyvtári Figyelő 2019/1 9–35., 2019/2 195–211. p.

Jegyzetek

- i Tóth Máté Könyvtárhasználat 2019; 205. p.
- ii Péterfi 2019 209. p.
- iii Tóth Máté 2019 Könyvtárhasználat; 210. p.
- iv Tóth Máté 2019 Könyvtárhasználat; 212. p.
- v Tóth Máté - 2019 3–17 éves korosztály 262. p.
- vi Nagy - Péterfi 2006; 36. p.
- vii Nagy Attila 2007; 2. p.
- viii Péterfi 2006; 2. p.
- ix Gereben 2002; 19. p.
- x Péterfi 2019; 211. p.
- xi Tószegi 2019; 12. p.
- xii Kouzari – Stamelos 2018; 246. p.
- xiii Lengyel – Simon 2003; 316. p.

Beérkezett: 2019. XI. 2-án.

Simon András

ügyfélmenedzser,
ügyfélkapcsolati, projektek vezetője
Monguz Kft.
E-mail: asimon@monguz.hu

Tószegi Zsuzsanna

Fejezetek a magyar kulturális örökség digitalizálásának történetéből – 30 éves az ARCANUM kiadó

A magyar kulturális örökség digitalizálása mintegy három évtizedes múltra, az informatikai eszközök integrálása a könyvtári tevékenységbe még ennél is hosszabb múltra tekinthet vissza. Az Országos Széchényi Könyvtárban az 1970-es években zajlott a nemzeti bibliográfia (MNB) számítógépes rendszerének kidolgozása; 1978-tól az MNB füzetei már számítógéppel készültek. 1993-ban indult a Nemzeti Periodika Adatbázis, 1995-ben pedig az MNB CD-ROM-os kiadása¹, és éppen e két mérföldkő között, 1994-ben kezdődött meg a Magyar Elektronikus Könyvtár internetes tartalomszolgáltatása. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy az 1990-es évek a hazai könyvtári számítógépesítés, illetve a digitalizálás hőskorát jelentették. Erre a területre lépett be 1990 elején egy új szereplő, az Arcanum szoftverfejlesztő cég, amely az elmúlt harminc év alatt a memóriaintézmények fő digitalizáló partnerévé, illetve az ország legnagyobb tartalomszolgáltatójává vált.

Tárgyszavak: digitális könyvtár; digitalizált dokumentum; kulturális örökség; Magyarország; történeti feldolgozás

Három évtizede, 1990 tavaszán kezdte működését az Arcanum Szoftverfejlesztési és Forgalmazási Betéti Társaság¹. A cégforma és a név néhány évvel később megváltozott: a társaság jogutódja egy ideig az Arcanum Databases Kft. nevet viselte, jelenleg pedig az Arcanum Adatbázis Kft. néven van a cégnyilvántartásba bejegyezve. A vállalkozás élén Biszak Sándor áll, aki egyben – gyermekeivel együtt – a társaság tulajdonosi jogait is gyakorolja.

Az Arcanum kiadó az alapítása óta eltelt három évtized alatt a digitalizálás terén számos "elsőséget" tudhat magáénak. A cég nevéhez fűződik Magyarországon

- a legelső CD-ROM-lemez kiadásában való közreműködés;
- az első magyar nyelvű teljes szövegű adatbázis megjelentetése flopin és optikai lemezen
- a kétrétegű PDF formátum alkalmazása az online tartalomszolgáltatásban,
- a tömeges digitalizálásra alkalmas robotkönyvszkenner üzembe állítása;
- a nagyteljesítményű dokumentumszkenner-technológia integrálása a közgyűjteményi digitalizálásba;
- a gigapixeles és 360 fokos fotótechnológiára épülő tömeges műtárgy-reprodukció alkalmazása;

- a digitalizált történelmi térképekhez geoinformatikai szolgáltatások fejlesztése.

Az egész világon úttörő jellegűnek tekinthető a digitalizált középkori oklevelek adatbázisa, illetve a térképekre kifejlesztett "időgép".

Az Arcanum kimagasló eredményei közé tartozik a magyar nyelvű lexikonok, kézikönyvek és – a lehetőségeken belül teljességre törekvően – az időszaki kiadványok digitalizálása és online közzététele. A cég imázsát növeli az eredetileg optikai lemezen kiadott teljes szövegű adatbázisok ingyenes online hozzáférhetővé tétele. Az elmúlt három évtized alatt a társaság a magyar kulturális örökség digitalizálása terén meghatározó szerepet játszott, ebben a szegmensben mára egyértelműen piacvezetővé vált. Ma pedig – ahogy a cég szlogenje hirdeti – „Magyarország vezető tartalomszolgáltatója”.

¹ Az adatok forrása a közhiteles cégadattáza. A betéti társaság tulajdonosaként az Országos Találmányi Hivatal és Biszak Sándor mellett további három magán-személy volt bejegyezve. A társaság átalakulás miatt jogutóddal szűnt meg 1996-ban.

Első fejezet: CD-ROM-lemezek kiadása

Az 1990-es évek elejének nagy ígérete volt a CD-ROM, amely az akkor hatalmasnak számító kapacitásával, a multimédia elemek integrálására alkalmas adattárolási módjával, és – nem utolsósorban – rendkívül kedvező árával úgy tűnt, hosszú évtizedekre megoldja a digitális tartalmak publikálását.

A világmegváltó reményeket azonban az optikai lemezes adathordozók – sem a CD-ROM, sem a később kifejlesztett, jóval nagyobb kapacitású DVD – nem váltották valóra. A villámgyorsan felívelő tündöklést követő gyors bukás számos okra vezethető vissza. Cikkünk tárgya miatt nem részletezzük a folyamat kiváltó okait, csak az egyik legfontosabbat emeljük ki: a CD-ROM működését lehetővé tevő programok terén nem sikerült szabványos alkalmazásokat kifejleszteni, ezért a felhasználóknak szinte minden lemezhez új és új programot kellett installálniuk a számítógépükre. A gondokat tetézte, hogy amíg a PC-k operációs rendszere folyamatosan fejlődött, addig az optikai lemezeké megállt azon a ponton, amikor az offline hordozót kiadták, így egy idő után sokszor már lejátszani sem lehetett a korábban megjelentetett CD-ROM-os összeállításokat.

Magyarországon 1990-ben készültek el a legelső CD-ROM-lemezek. Az Arcanum Bt. és az *Országos Találmányi Hivatal* együttműködésével jelent meg a *Nemzetközi szabadalmi osztályozás* 5. kiadása. 1990 decemberében adta ki a *Tudorg* a *Szabó T. Attila* által szerkesztett *Erdélyi magyar szótörténeti tár* első két kötetének anyagát.ⁱⁱ

Az Arcanum és a találmányi (később szabadalmi) hivatal közötti, hosszú időn át folytatott együttműködés rendkívül gyümölcsözőnek bizonyult. A teljesség igénye nélkül csak néhány mérföldkő a kooperációban készült optikai lemezes kiadványokból: a *HUNPATÉKA* adatbázis, a nemzetközi együttműködésben készülő *ESPACE-PRECES* kiadványsorozat, az 1896 óta megadott mintegy 210 ezer magyar szabadalmi leírás digitalizálása és közzététele.ⁱⁱⁱ A digitális kiadványok tartalma a későbbiek során átkerült az online elérhető adatbázisokba; így például a magyar szabadalmak, védjegyek és más iparjogvédelmi oltalom alatt álló szellemi termékek adatai és leírásai jelenleg is szabadon kereshetők az interneten.²

Második fejezet: teljes szövegű adatbázisok offline kiadása

A CD-ROM-technológiát kiválóan lehetett alkalmazni a teljes szövegű adatbázisok megjelentetésére, és ezzel a lehetőséggel Magyarországon elsőként az Arcanum élt, amikor 1992-ben kiadta a Károli-féle *Biblia* szövegét hordozható mágneslemezen (flopin), illetve optikai lemezen. Öt évvel később Biszak Sándor a *Networkshop* konferencián beszámolt arról, hogy a Biblia akkori, 5.0 változata nyolc különböző fordításban (a háromféle magyar szöveg mellett héber, görög, angol, német és latin nyelven) tartalmazza a teljes szöveget. 1997-ben a cégvezető a legjelentősebb vállalkozásuként a *VersTár* CD-t említette, amely 17 klasszikus költőnk (köztük Balassi, Csokonai, Petőfi, Arany, Ady, Kosztolányi) összes verseit tartalmazta teljes szövegű, kereshető formában.

Az 1990-es évek eredményei közül Biszak Sándor kiemelte a nemzeti könyvtár nagy adatbázisainak: a *Magyar Nemzeti Bibliográfiának* és a hazai könyvtárakban fellelhető külföldi folyóiratok adataiból összeálló *Nemzeti Periodika Adatbázisnak*, illetve az *Országgyűlési Könyvtár* sajtófigyelő szolgálata által összeállított *PRESSDOK* adatbázisoknak a CD-lemezeken történő publikálását – ezek természetesen nem egyszeri kiadványok, hanem sorozatok voltak. Az akkor zajló nagy projektek közül a *Magyar Hírlap* cikkeit, illetve az *Országgyűlés* plenáris üléseinek jegyzőkönyveit tartalmazó CD-eket említette az ügyvezető.

A teljes szövegű adatbázisok kiadásához az USA-ban kifejlesztett *FolioViews* programot használták, amely alkalmas volt a teljes szövegű keresésre, a logikai operátorok használatára, a szomszédossági keresésre, a jobbról és balról történő csonkolásra, valamint a maszkolásra. A program továbbá kezelni tudta a szöveg mellett a képeket, hangokat, videókat, illetve az akkor nagy méretűnek számító adatbázisokat.^{iv}

A későbbiek során a *Folio Views* programot fokozatosan felváltották a cég saját fejlesztésű keresőprogramjával, amely már képes volt a PDF-formátumot kezelni, illetve viszonylag könnyen át lehetett ültetni online környezetbe – ez a szoftver az *ARCTIS*, majd annak windows-os változata, a *WARCTIS*.^v

² Az elektronikus kutatás adatbázis elérhetősége: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU>

Harmadik fejezet: áttérés a tömeges digitalizálásra

Az ezredforduló táján számos pályázati lehetőség nyílt a közgyűjtemények számára az általuk őrzött dokumentumok digitalizálására. Az Arcanum már akkor is meghatározó szereplő volt a piacon, így számos intézmény őket választotta partnerül a digitalizálásban.

A társaság több high-tech eszközt szerzett be annak érdekében, hogy mennyiségben és minőségben eleget tudjon tenni a növekvő igényeknek. Az időszaki kiadványok, a könyvek és a kéziratos anyagok digitalizálása során a forrásdokumentum paramétereit alapján különböző szkennereket használnak.

Magyarországon az Arcanum helyezte üzembe a tömeges digitalizálásra alkalmas első robotkönyvszkennert, amelyet a különösen értékes, egyedi példányok digitalizálására alkalmaznak. A berendezés előnye, hogy csak 90 fokig kell a kötetet kinyitni, így elkerüljük a kötés sérülését. A készülékben egyidejűleg két nagyfelbontású fényképezőgép készít igen jó minőségű, TIFF- vagy JPG-formátumú képet, amelyek felbontása elérheti a 400 DPI-t. A robotszkennner leszorítóprizmája ropant kíméletes, a lapozás jellemzően szemiautomatikus módban történik.

Az A3-as méretűnél nagyobb – akár A2-es – dokumentumokat ún. könyvszkennnerrel digitalizálják. A cégnek vannak olyan könyvszkennnerei is, amelyek alkalmazásakor nem kell teljesen, 180 fokig kinyitni a köteteket. A pásztázó megvilágítás és szkennelés itt is nagyon jó minőségű képeket eredményez.

Leggyorsabban, a legnagyobb hatékonysággal és a legjobb minőségben azokkal a dokumentumszkennnerekkel lehet digitalizálni, amelyek nem bekötött dokumentumokat, hanem különálló lapokat dolgoznak föl. Ezek a szkennerek a maximum 30,7 cm széles, és akár 100 cm hosszú lapok mindkét oldalát egyidejűleg tudják nagy sebességgel, jó minőségben szkennelni. Ezeknek az eszközöknek a görgőrendszere, lapbehúzási technikája olyan kíméletes, hogy töredezett, szakadt, erősen savas, vagy akár hártavékony lapokat is lehet velük digitalizálni. Az eredmény felbontása 200 DPI-től 600 DPI-ig állítható be, és itt is lehet akár JPG, akár tömörítetlen TIFF-formátumot választani.

A nyomtatott dokumentumok digitalizálásának következő állomása a karakterfelismerés (*Optical Character Recognition* – ismert rövidítése OCR), melynek során a szkennner által előállított képből olvasható szöveg lesz. Az automatikus karakterfelismerés eredménye az ún. kétrétegű PDF-fájl, amelynek felső rétegét a beszkenntelt kép, alsó rétegét a karakterfelismerő szoftver által előállított szöveg képezi. A képernyőn a felhasználó az eredeti dokumentum(oldal) valóságghú képét látja, a keresőszoftver pedig a szövegben keres.

A kétrétegű PDF-technológia további előnye, hogy a fájlban könyvjelzőket lehet elhelyezni: az Arcanum gyakorlatában ezek többnyire az adott dokumentum azonosító adatait tartalmazzák: például a cikkek címét, szerzőjét, az eredeti megjelenés dátumát stb. A szabványos kétrétegű PDF alkalmas az interneten történő publikálásra – ehhez az Arcanum saját fejlesztésű szoftvert használ.

Az online közzétett digitalizált állományokban gyorsan, hatékonyan, többféle módon – például pontos kifejezésre, logikai, illetve közelségi operátorokkal, csonkolással stb. – lehet keresni. A találati halmazból kiválasztott PDF- oldalak megjelenítése szintén az Arcanum saját fejlesztésű programjával történik, amely lehetővé teszi az oldalak méretezését, a találatok kivilágítását, a kiválasztott oldalak letöltését.^{vi}

Negyedik fejezet: váltás az offline hordozókról az online elérésre

Az internet fejlődésével, illetve a korábinál lényegesen nagyobb mennyiségű, tömeges digitalizálásra alkalmas eszközök beszerzésével, ezek kapacitásának kihasználásával az Arcanum hatalmas mennyiségű analóg állomány digitalizálását végezte el. Magától értetődően merült föl a kérdés: hogyan lehet a nagyközönség számára elérhetővé tenni a digitalizált kulturális örökség egyre növekvő hányadát?

Jó megoldásnak tűnt, hogy az Arcanum minél intenzívebben szálljon be az online tartalomszolgáltatásba. A társaság két utat választott: az egyik a teljesen ingyenes hozzáférés, a másik a térítéses szolgáltatás biztosítása, mely utóbbi során a keresés akár ingyenes lehet, de a tartalom letöltése már díjköteles.

A világhálón elérhető szolgáltatások „zászlóshajói” közül a *Hungaricana* és az *Arcanum kézikönyvtár* az ingyenes kategóriába, az *Arcanum Digitális*

Tudománytár (ADTPlus) és a *SZAKTÁRS* a térítésköteles csoportba tartozik.³

Ötödik fejezet: élenjáró innovatív fejlesztések

Az Arcanum átütő sikert ért el a digitalizált történelmi térképekre kifejlesztett innovatív geoinformatikai szolgáltatásokkal. A fejlesztés tudományos partnere az *ELTE Geofizikai és Űrtudományi Tanszéke* volt, a közös munka eredménye pedig a világon az első geoinformatikai programba épített történelmi térkép-sorozat lett. A nemzetközi érdeklődést jól mutatja, hogy az elmúlt években a projektről közel húsz angol nyelvű publikáció született.⁴

A *georeferált* (vagyis pontos földrajzi koordinátákkal ellátott) térképadatbázis az első tartalom – a *Maps of Habsburg Empire* – alapján kapta a *MAPIRE* nevet. Ekkor az *Osztrák Állami Levéltár* térképtárában, illetve a hazai közgyűjteményekben a *Habsburg Birodalom* első és második katonai felméréseiről őrzött térképeit dolgozták föl.

A MAPIRE térképadatbázis mára jelentősen kibővült: mintegy ötven részletes történelmi térkép digitalizált változatát teszi komplex módon kezelhetővé. A térképek között a teljes *Osztrák-Magyar Monarchiát* lefedő katonai felmérések mellett a mai *Magyarországot*, *Ausztriát*, *Horvátországot*, *Kárpátalját* ábrázoló kataszteri térképek, továbbá számos vöröstérkép – közte *Budapestről* 30 térképmű – található az adatbázisban.

A történelmi térképészet további újdonsága, innovatív kutatási eszköze a *Budapest időgép*. A szolgáltatás különböző korból származó térképeket vetít egymásra, és a térképekhez hozzáköti a georeferált levéltári adatok tömegét, továbbá számos fényképet. Az eredmény Budapest újabb kori történelme geográfiai dimenzióinak bemutatása.^{vii}

A levéltári területen az Arcanum aktív közreműködésével jött létre a középkori okleveleket feldolgozó adatbázis. A felsoroltak mellett a cég a műtárgyak rendkívül jó minőségű reprodukciót készítő technológiával bővítette a digitalizálási portfólióját. A gigapixeles felbontásra és 360 fokos körüljárásra képes fotótechnológiára épülő műtárgy-reprodukcióban rejltő lehetőségeket elsősorban a múzeumok tudják jól kiaknázni.

Hatodik fejezet: a jelenleg elérhető online szolgáltatások⁵

A HUNGARICANA rendszer célja az *Nemzeti Kulturális Alap (NKA)* által támogatott közgyűjteményi

digitalizálási eredmények közzététele, mégpedig mindenki számára szabadon hozzáférhető módon. A sok éves előkészítő munka után 2014-ben elérhetővé tett adatbázisban már az induláskor is több mint 100 intézmény – múzeumok, levéltárak, könyvtárak – gyűjteményében meglévő, digitalizált kiadványait lehetett keresni, tanulmányozni. A sikeres kezdeményezéshez a későbbiek során még több intézmény csatlakozott, és olyan projektek is bekerültek az adatbázisba, amelyek megvalósítását nem NKA-pályázatokból finanszírozták. A rendszer megrendelője és üzemeltetője az *Országgyűlési Könyvtár*, a levéltári területen a munkálatokat *Budapest Főváros Levéltára* koordinálja.

A HUNGARICANA rendszerben öt – akár együttesen, akár önállóan – kereshető adatbázis működik:

- Könyv- és dokumentumtár
- Képcsarnok
- Térképek és építészeti tervek
- Levéltár
- Zenetudományi Intézet hangarchívum

A HUNGARICANA oldalán elérhető, de lényegében két önálló rendszer az Arcanum leginnovatívabb fejlesztése, az előző fejezetben röviden bemutatott MAPIRE és Budapest időgép. Az adatbázisok közös nevezője: a térképen ábrázolt adatok megjelenítéséhez a többi adatbázis is a MAPIRE térképeit használja.

Az Arcanum kézikönyvtár tartalmait ingyenesen lehet letölteni. A korábbi optikai lemezekben publikált műveket tartalmazó adatbázis fejezetei:

- szépirodalom,
- lexikonok,
- helységnévtárak,
- Biblia,
- fontos alapl művek.

³ Az elérhetőségek:
Hungaricana <https://hungaricana.hu>
Arcanum kézikönyvtár
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/>
Arcanum Digitális Tudománytár
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/>
Szaktárs <https://www.szaktars.hu/>

⁴ Szaktárs. <https://www.szaktars.hu/> [2019. dec. 4.]

⁵ Az Arcanum webes tartalomszolgáltatásairól a Könyvtár Könyvtáros című folyóiratban számolunk be részletesen.

Az ADTPlus adatbázisban – amelybe a cég létrehozásának 30. évfordulója táján töltik föl a 25 millió oldalas – a keresés ingyenes, a letöltés viszont térítéses szolgáltatás. A közfinanszírozott *Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ)* programhoz csatlakozó intézmények a saját tagságuk (például a beiratkozott könyvtárhasználók) részére lehetővé teszik a letöltést, de csak helyben. Kivételes kedvezményezettek az EISZ-előfizető felsőoktatási intézmények edUID azonosítóval rendelkező egyetemi polgárai – ők saját gépükről, akár otthonról is élhetnek a letöltési lehetőséggel.

A *Szakkiadók Társulása*, a SZAKTÁRS adatbázis portál célja egy közös felületen összegyűjteni és közzétenni a kezdeményezéshez csatlakozott magyar szakkönyvkiadók – 2019 decemberében 10 kiadó – műveit, egységes, kereshető formában elérhetővé téve régebbi, illetve a legfrissebb kiadványokat. A portálhoz csatlakozott kiadók művei szabadon kereshetők, a tartalmak hozzáférése érdekében azonban intézményi előfizetés szükséges. A szolgáltatást megrendelő felsőoktatási intézmények oktatói és hallgatói számára az edUID azonosító segítségével otthoni hozzáférést is biztosítanak.^{viii}

Az arcanum.hu honlapon egy különleges, angol/német nyelvű adatbázis is szerepel. A *Matricula* név alatt elérhető digitalizált gyűjtemény az osztrák katolikus egyház teljes anyakönyvi anyagát felöleli, amely az utóbbi időkben jelentős mennyiségű németországi adatokkal is bővült. A mintegy 15 millió oldalas tartalmú adatbázis ingyenesen kereshető.⁶

Az eddigi eredmények számokban:

- ADT és Hungaricana – összesen mintegy 1500 nyomtatott időszakos kiadvány, illetve monografikus dokumentum, összesen 38,7 millió oldal;
- Kézírástár és SZAKTÁRS – közel 30 ezer kötet könyv;
- levéltári irat, terv kb. 5 millió oldal;
- képeslapok és egyéb képek mintegy 500 ezer kép;
- hangarchívum – 200 ezer dallam adatsora, kották és 10 ezer órnyi hangfelvétel.

Ahogy fentebb már említettük, az itt felsorolt valamennyi szolgáltatás ingyenesen kereshető, de az ADT-ben és a SZAKTÁRS-ban tárolt dokumentumokat csak előfizetők tudják letölteni.

Hetedik fejezet: a XXI. század harmadik évtizedére szóló középtávú tervek

Arra a kérdésre, hogy miként tervezi kihasználni a cég eszköz- és humán-kapacitását, Biszak Sándor a következő választ adta:

– A fent ismertetett nagy adatbázisok gyarapítása nem áll meg, de az időszakos kiadványok digitalizálása terén a korábbiakhoz hasonló léptékű digitalizálás egyre nehezebben valósítható meg. Nagyságrendileg 1500 cím digitalizálása történt meg, de kevés a hiánytalan állomány. Az ADT-oldalon megtalálható egy hosszú hiánylista, amelyik óriási nehézségek árán csökkenthető.

Folyamatosan vannak megbízásaink; mostanában elsősorban levéltárakkal dolgozunk. A könyvek digitalizálása tekintetében a SZAKTÁRS nagy sikernek tekinthető: a folyamatban lévő tárgyalások arra a reményre jogosíthatnak, hogy a kezdeményezéshez csatlakozó kiadók száma növekedni fog. Az 1945 előtt kiadott könyvek szisztematikusan digitalizálása elindult.

Méreteit és földrajzi elterjedését tekintve is nagy projektté vált a Budapest időgép, amelynek technológiája iránt nagy az érdeklődés: sűrűn érkeznek hazai és nemzetközi időgép-megrendelések – legutóbb az USA-ból kaptunk felkérést.

A következő évtizedben a szolgáltatásokat tovább fejlesztjük, az innováció a nyelvi technológiák és a mesterséges intelligencia integrálására irányul. E téren komoly fejlesztések indulnak két fő partner, a *Nyelvtudományi Intézet* és a *Számítástechnikai Kutatóintézet*, a SZTAKI részvételével. Az együttműködés mindkét fél számára haszonnal kecsegtet: a nálunk lévő óriási szövegmennyiség, hatalmas korpusz segíti az ő kutatásaikat, amelynek eredményeit mi a szolgáltatásaink bővítése, színvonalának emelése érdekében tudjuk hasznosítani.

Irodalom

- ⁱ Ungváry Rudolf: A Nemzeti Könyvtár számítógépesítésének története 1969-től az ezredfordulóig. In: Könyvtári Figyelő, 49. évf. 2003. 1. sz. <http://ki2.oszk.hu/kf/kfarchiv/2003/1/ungvary.html> [2019. dec. 3.]

⁶ Matricula Online. <https://matricula-online.eu>

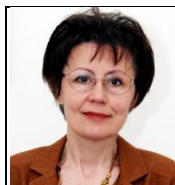
- ii Tószegi Zsuzsanna: Magyar CD-ROM-ok diszkográfiája. In: Új Alaplap, 13. évf. 1995. 6. sz. pp. 16-17. és 14. évf. 1996. 1. sz. 15. p.
- iii Biszak Sándor – Vadász Ágnes: HUNPATÉKA: magyar nemzeti szabadalmi archívum optikai lemezen. Az Országos Találmányi Hivatal számítógépes fejlesztései a CD-ROM-kiadás tükrében. In: TMT 41. évf. 1994. 9. sz. p. 343-348.
- iv Biszak Sándor: Teljes szövegű adatbázisok építése az Arcanum Databasesnél.
<http://nws.niif.hu/archivum/97/tartalom/NWS/3/11/index.htm> [2019. dec. 2.]
- v Biszak Sándor: Az ARCTIS szöveges visszakereső rendszer. In: TMT 1994. 41. évf. 9. sz. 350-355. p.
- vi Nyomtatott dokumentumok digitalizálása.

<https://www.arcanum.hu/hu/technologiak/konyvdigitalizalas/> [2019. dec. 1.]

- vii Biszak Sándor – Kokas Károly: Budapest Időgép. In: Digitális Bölcsészet, 2018. 1. sz. pp. 175-184. DOI 10.31400/dh-hun.2018.1

viii Szaktárs. <https://www.szaktars.hu/> [2019. dec. 4.]

Beérkezett: 2019. XII. 6-án.

Tószegi Zsuzsanna

c. egyetemi docens, ELTE BTK

tudományos újságíró

e-mail: toszegi.zsuzsa@gmail.com

A könyvtár, mint közösségi hely

Szerző: Pánczél Petra; Fotó: pP

Míg régen olvasnivalóért, manapság leginkább élményért járnak az emberek a könyvtárakba. A jelenség nemcsak hazánkban, hanem világszerte megfigyelhető. A tendencia arra készíti a közgyűjteményeket, hogy lépjenek ki megszokott szerepköreikből. Persze az olyan hagyományos funkciók, mint a kölcsönzés, továbbra is megmaradnak.

A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár által szervezett szakmai napon hangzottak el a fenti megállapítások. A fővárosból és Zala megyéből érkezett előadók a rendezvényen többek között arról értekeztek, hogy hogyan tudják a könyvtárosok az online marketinget tudatosan használni, miképp lehetne bővíteni az olvasóközösséggel a kapcsolatot és hogyan válhatnak az intézmények 21. századi közösségi terekké.

Szakmai nap a 21. század kihívásairól

Farkas Ferenc, Kiss Gábor, Kovácsné Koreny Ágnes és Lélek Viktor a szakmai napon

Mint azt *Kiss Gábor* könyvtárigazgató a résztvevőket köszöntve elmondta: immár régi hagyomány, hogy az őszi időszakban előadásokkal egybekötött továbbképzésre várják a kollégákat. Szakmai nap-

ra nemcsak Zalaegerszegen, hanem Nagykanizsán is sor kerül, hogy a lehető legtöbb Zala megyében tevékenykedő könyvtárost sikerüljön elérniük. Minden évben aktuális témát választanak: igyekeznek olyan kérdéseket megvitatni, amik kihívás elé állítják a könyvtárakat. A tudatos marketing kidolgozása és a „folyamatos jelenlétre” való törekvés most épp ilyen. Az igazgató szerint a különböző kulturális szolgáltató intézmények között verseny van; annál is inkább, mert mindenki hasonló célcsoportok megszólítására játszik, ráadásul nagyjából ugyanabban az időintervallumban szerveződnek a programok. A könyvtáraknak ezért jól kell megfogalmazniuk az üzeneteiket, ha azt szeretnék, hogy sikeresek legyenek a rendezvényeik.

Mint az a bevezetőből is kiderült, a könyvtáraknak ma már túl kell lépniük a hagyományos „kölcsonkönyvtári” funkción, és közösségi terekké kell válniuk. *Kovácsné Koreny Ágnes*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) főigazgató-helyettese előadásában skandináv és amerikai példák alapján kiemelte: a legfrissebb felmérésekből az látszik, hogy azokban a könyvtárakban, ahol sikerült felújítani az épületet, modernizálni és többfunkcióssá tenni a belső tereket, ugrásszerűen megnőtt a látogatók száma. Ugyanakkor az is igaz, hogy az emberek nem feltétlenül kölcsönzés céljából mennek, hanem sokkal inkább élményért, közösségi programokért.

A jövő tehát a közösségvezérelt könyvtáraké lesz, ahol többféle programmal, többféle korosztályt tudnak megszólítani. Oktatási tevékenység, kreatív foglalkozások, közönségtalálkozók, kulturális estek színesíthetik a repertoárt. Ebbe a koncepcióba az is belefér, hogy a könyvtárosok sokszor elhagyják az intézményt, és kimennek a terepre; vagyis olyan helyszínekre, ahol a potenciális célcsoportok elérhetőek. Ma már egyre népszerűbb az úgynevezett pop up library kifejezés is, mely nagyjából annyit tesz, hogy a könyvtárak olyan helyeken tűnnek fel néhány polcnyi könyvvel, és kisebb programmal, ahol arra aktuálisan igény van. Például nyaranta a strandokon, parkokban.

Az előadó ugyanakkor hozzátette: a hagyományos alapfunkciók megmaradnak. A tudományhoz, információhoz, kultúrához való hozzáférést biztosítaniuk kell. De egy sokfunkciós, integratív és komplex intézménnyé kell válniuk a könyvtáraknak, ahol a közösségfejlesztés az egyik legfontosabb cél.

A szakmai napon további előadások hangzottak el a fenti témákban. *Lélek Viktor* hálózati kommunikátor például az online kommunikációról, *Farkas*

Ferenc FSZEK projektirodájának szakmai vezetője a digitális könyvtári marketingeszközökről, *Joós Attila* webfejlesztő pedig az online felületek hatékonyságáról; a megosztások, lájkok szerepéről beszélt.

Forrás: <https://www.zalamedia.hu/vezeto-hirek/kultura/a-konyvtar-mint-kozossegi-hely?>

Válogatta: Fonyó Istvánné

A nemzetközi katalogizálási alapelvek (ICP) magyar fordítása elérhető az IFLA honlapján

2019/10/02

A könyvtárszakma, azon belül is a bibliográfiai feltárás legfontosabb alapvetését jelentik a nemzetközi katalogizálási alapelvek (International Cataloguing Principles, ICP), illetve az ezekről

szóló IFLA-nyilatkozat, amelynek legutóbbi kiadása 2016-ban látott napvilágot, magyar fordítása pedig mostantól elérhető a szervezet honlapján.

Forrás: <http://www.oszk.hu/hirek/nemzetkozi-katalogizalasi-alapelvek-icp-magyar-forditasa-elerheto-az-ifla-honlapjan>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Áttörés a nyílt hozzáférésben a Magyar Tudományos Akadémia vezetésével: megszületett az Elsevier-megállapodás

2019. NOVEMBER 7.

A hároméves megállapodás keretében az EISZ-konzorciumban részt vevő intézmények felhasználói több mint 2500, az Elsevier és partnerei által megjelentetett tudományos folyóirat közel 16 millió cikkéhez férnek hozzá a ScienceDirect platformon. Török Ádám, az Akadémia főtitkára a kutatói közösség és az Akadémia közös sikerének nevezte az eredményt.

Hosszú és nehéz tárgyalási folyamat végén nyílt hozzáférési (open access) szerződést kötött a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központban működő Elektronikus Információszolgáltatás Nemzeti Program (EISZ) és az Elsevier globális információelemzési, tudományos és egészségügyi tartalomszolgáltató vállalat. A magyar kutatói közösség így több hónapnyi szünet után ismét hozzáférhet több mint 2500, az Elsevier és partnerei által megjelentetett tudományos folyóirat közel 16 millió cikkéhez a ScienceDirect platformon.

Török Ádám, az MTA főtitkára, a magyar tárgyalóbizottság elnöke elmondta: „A tárgyalási folyamat megmutatta, hogy még egy olyan kis ország is, mint Magyarország, képes elérni ambiciózus céljait, ha minden érdekelt fél együtt lép fel a közös cél érdekében. Büszkék vagyunk rá, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a nyílt hozzáférést támogató mozgalom élére állt, és hálásak vagyunk az egész kutatóközösség együttműködéséért.”

A magyar tárgyalódelegáció a Magyar Tudományos Akadémia vezetésével dolgozott: a tárgyalások előkészítését, a stratégia- és taktikaalkotást, valamint a diplomáciai feladatokat Török Ádám, az MTA főtitkára és kollégái végezték el. Munkájukat

az EISZ szakértői és különböző szervezetek – egyetemek, állami intézmények – képviselői támogatták, többek között az EMMI és az ITM részéről.

Török Ádám Forrás: [mta.hu/Szigeti Tamás](http://mta.hu/Szigeti_Tamas)

Török Ádám az mta.hu-nak elmondta: „Markáns érdekképviseleti feladatot láttunk el, az egész magyar tudományosság nevében. Tény, hogy az MTA vezette tárgyalódelegáció ebben a műfajban szokatlan lépést tett a tárgyalások szüneteltetésével, de ebben is teljes volt a folyamatban részt vevő szereplők egyetértése. Bár ez átmenetileg problémát jelentett a magyar tudományos közösségnek, a végén tisztességes megállapodás született, mindkét fél számára elfogadható kompromisszummal. A magyar delegáció tagjainak együttműködése példaértékű volt, ezt a konzorciumot sikeresen vezette az Akadémia, az Elsevier pedig kiváló tárgyalópartnernek bizonyult, nagyon szakszerű tárgyalási magatartással.”

A most megkötött szerződés elősegíti a nyílt hozzáférésű tudományra való költségsemleges átállást is azáltal, hogy a tagintézményeknél affiliációval rendelkező szerzők minden további publikációs díj nélkül jelentethetnek meg nyílt hozzáférésű cikkeket a megállapodásban szereplő folyóiratokban.

A ScienceDirect-megállapodással párhuzamosan megkötött, a Scopus és a SciVal adatbázisokhoz való hozzáférési szerződés a magyar tudományos

teljesítmény mérését, értékelését, valamint 10 700 nemzetközi kutatóintézetrel és az ott dolgozó kutatókkal való összehasonlítás lehetőségét biztosítja, továbbá az élvonalbeli kutatási irányok meghatározásában is segítséget nyújt.

Forrás: https://mta.hu/mta_hirei/attores-a-nyilt-hozzaferesben-a-magyar-tudomanyos-akademia-vezetesevel-megszuletett-az-elsevier-megallapodas-110103

Válogatta: Fonyó Istvánné

Star Wars-film

Balogh Csaba

A decemberben érkező Star Wars-film tiszteletére különleges festéssel látta el egyik Boeing 737-800 típusú repülőgépét a United Airlines.

A Star Wars: Skywalker kora című film körüli felhajtást az élelmiszeripari cégektől a telefonyártókig mindenki igyekszik meglovagolni. Nem rossz egy Kylo Ren arcképével díszített palackból inni a tejterméket, de azért egy star warsos telefont már eggyel jobb érzés lehet kézben tartani. De gyanítjuk, egyik sem ér fel azzal, mint amit az érez, aki felül a United Airlines N36272 lajstrom alatt repülő gépére.

Az utasokat már a beszállításnál birodalmi rohamosztigosok fogadják. A Boeing kívülről speciális festést, belül pedig különleges berendezést kapott. Az amerikai légitársaság még arra is gondolt, hogy az utasoknak járó kényelmi-higiéniái csomag is felkeltse az utasok érdeklődését: csillagok háborújas zokni, szemmaszk, fogkefe jár mindenkinek.

© United Airlines

A Skywalker-féle Boeing 737-800-as sajnos nem jön felénk, csak Amerika-szerte teljesít szolgálatot. Azon belül viszont északon és délen is szerencséje lehet a repjegyvásárlóknak. Nekünk maradnak a légitársaság által közzétett képek.

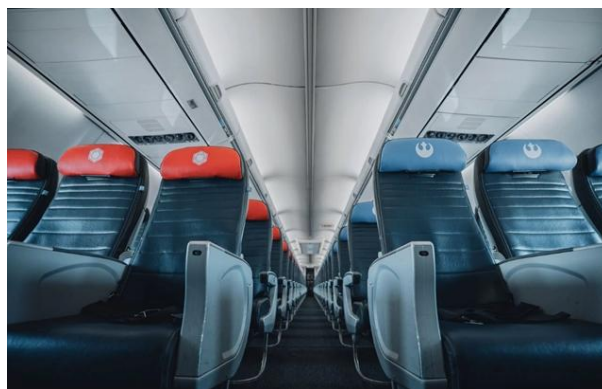
© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

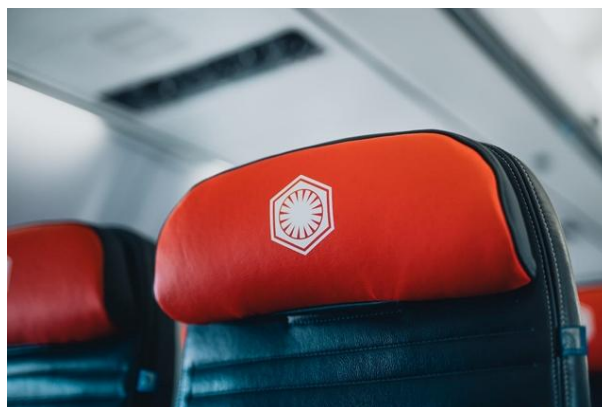
© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

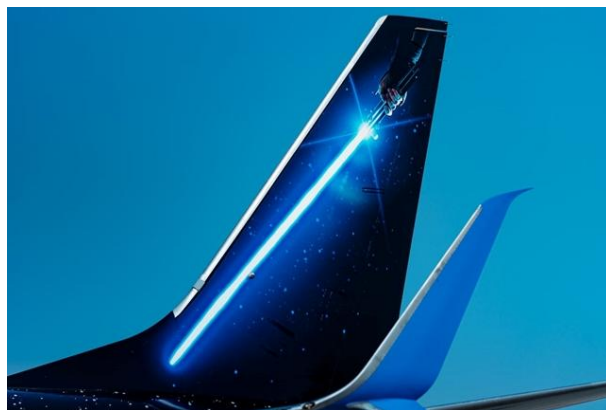
© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

© United Airlines

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20191125_united_airlines_star_wars_skywalker_kora_specialis_festes_repulogep

Válogatta: Fonyó Istvánné

Leterhelt az IT, a szakemberek egyre gyakrabban kiégnek

DERVENKÁR ISTVÁN

Ez is a munkaerőhiány egyik káros mellékhatása: sokkal nagyobb a munkaterhelés, mint amit az ember pszichésen el tud viselni hosszabb távon.

Munkaerőpiaci kutatások évek óta azt mutatják ki, hogy az IT-s munkahelyeken drámaian gyorsul a fluktuáció. Ma már az is rekord, ha valaki két-két és fél évet eltölt egy munkahelyen. Ezt sokan annak tudják be, hogy a munkaerőhiány miatt világszerte keresleti piac alakult ki, és a cégek egymásra licitálnak a vonzóbbnál vonzóbb állásajánlatokkal. Ez igaz, de van más ok is.

A gyors távozásnak oka lehet a kiégés (lásd a keretes szövegrészt) is, amely az utóbbi években egyre gyakoribb jelenség az IT-szakemberek körében. A probléma kiterjedtségét jelzi, hogy a Microsoft az idén elindított MyAnalytics szolgáltatását olyan eszközként jellemezte, amely többek között segít megelőzni a munkahelyi kiégést.

Hiánygazdaság és az átalakulás

A munkaerőhiány azzal jár, hogy adott feladatot az ideálisnál kevesebben végeznek, így sokszor drámaian megnő az egy emberre jutó munkaterhelés, nagyobb a felelősség, nő a stressz – és egyre gyakoribb probléma a kiégés. De a túlzott munka-

terhelés csak az egyik ok. A kiégés másik eredője az IT átalakuló szerepe. A digitális transzformáció miatt egyre közvetlenebb a kapcsolat a vállalatban belül az IT és az üzlet között, így az üzleti vezetők komolyabb nyomást tudnak gyakorolni az IT-ra, hogy az a maximum fölött teljesítsen – lehetőleg egyre kevesebb pénzből. Sok esetben azt is elvárják, hogy az IT-szakemberek képesek legyenek üzleti szemlélettel gondolkodni és dolgozni, ám ehhez kevés segítséget kapnak. Ez pedig szintén egyenes út a kiégéshez.

A kiégésnek a munkaerőpiacra gyakorolt hatása már jól kimutatható. Az Egyesült Államokban 2017-ben készítették egy felmérést, amelyből az derült ki, hogy a munkaerő-fluktuáció közel feléért a kiégés a felelős. Ez különösen a nagy szervezeteket sújtja. Hasonló képet rajzolt a Gallup egy 2018-as tanulmánya is. De ha nem is megy el a kiégett alkalmazott, akkor érzékelhetően visszaesik a teljesítménye, gyakrabban lesz beteg, több hibát vét, kevésbé lesz együttműködő stb.

HR-szakértők szerint számos jele van annak, hogy egy alkalmazott kezd besokallni. Ezek ráadásul általában már akkor megfigyelhetők, amikor még kezelhető a probléma. A leggyakoribb jel, hogy valakinek hirtelen visszaesik a hatékonysága. E fölött gyakran elsiklanak a vezetők. A visszaesés ugyanis legtöbbször olyan helyzetben következik be, amikor valaki egy komolyabb technológiai problémába fut bele, leginkább amikor egy új, friss technológiai bevezetése történik. Ilyenkor a hatékonyság csökkenését sokan a technológia számlájára írják.

Szintén figyelmeztető jel, ha megváltozik a csapat viselkedése, a korábban aktív kollégák visszahúzódnak, nem nyilvánítanak véleményt a megbeszéléseken, és igyekeznek elkerülni, hogy új feladatot kapjanak. Ilyenkor a metakommunikáció is megváltozik, a hangulat pedig feszültté válik.

Küldjünk el mindenkit a Mikonoszra csapatni?

Ha a vezetőnek van erre receptora (kellene, hogy legyen), akkor itt még be tud avatkozni, hogy elke-

rülje a legrosszabbat, a csapat totális szétesését. De még jobb, ha eleve számol a kiégés problémájával, és megpróbálja megelőzni. Nyilván az lenne a legjobb, ha kéthavonta mindenki elvonulhatna „egy hétre kicsimel” Míkonoszra vagy Ibizára csapatni. De azért vannak megfizethetőbb módszerek is.

A kiégés szindróma

Ma már kezelendő speciális munkahelyi ártalomként tekintenek a kiégés vagy burnout szindróma név alatt összefogott tünetegyüttesre. A hosszabb ideig tartó munkahelyi stressz és a fokozott érzelmi megterhelés következtében a beteg úgy érzi, fizikailag, érzelmileg és mentálisan is kimerült. Csökken a munkakedve, motiválatlan, munkahelyi elfoglaltságait monotonnak és értéktelennek ítéli, és gyakran érzi magát inkompetensnek. A probléma elhúzódása egészségkárosodáshoz is vezethet, például alvásproblémákat, táplálkozási zavarokat, függőségeket is okozhat.

Mentálhigiénés szakemberek szerint nem csak munkahelyi okok vezethetnek kiégéshez. Gyakran egyéni és társadalmi tényezők is hozzájárulnak a tünetegyüttes kialakulásához.

A legjobb védekezés itt is a megelőzés. Ehhez először is ki kell alakítani a megfelelő munkakörnyezetet és munkarendet, amely például figyelembe veszi a munka és a magánélet egyensúlyát. Alapvetően az IT-vezető feladata az, hogy csapatát megszabadítsa az értelmetlen, időrabló feladatoktól. Az ugyanis a biztos út a kiégéshez, ha valaki úgy érzi: értelmetlen feladatok tömkelegét kell elvégeznie nap mint nap. Mivel ezek többsége rutinfeladat, ha nem is minden, de jelentős részük kiváltható automatizálással. És ha már automatizáltunk, akkor azzal bizonyos feladatokat át lehet tolni az üzletre is (lásd például a low-coding fejlesztői környezeteket).

Az is javít a helyzeten, ha az IT-szakember nemcsak a saját részterületének feladataival van tisztában, hanem azt is látja, hogyan illeszkedik az egy nagyobb stratégiába, és ott miért fontos az adott feladat.

És az oktatás. Sokszor vezet kiégéshez, hogy úgy ömlenek rá az IT-részlegre az új technológiák, hogy hiányzik az azokhoz szükséges belső tudás. Így azonban csak az IT-alkalmazottak frusztrációja

nő anélkül, hogy a beruházásoknak bármiféle pozitív eredménye lenne, ami persze újabb feszültségeket generál, ami visszahullik az IT-részlegre és így tovább... Ezt csak úgy lehet elkerülni, ha a csapatot felkészítik az új technológiára külső és/vagy belső képzésekkel. Ez akár több hónappal is megnyújthatja a bevezetés időtartamát, és növeli a költségeit is, de hosszabb távon maximálisan megtérül.

És ha már itt a baj

Ha megjelentek egy alkalmazotton a kiégés első tünetei, akkor sincs veszve minden. Ekkor azonban már sokkal több energiát kell befektetni a problémakezelésbe, mint ha lettek volna megelőző intézkedések.

Mindenekelőtt általában szükség van azonnali beavatkozásra. Ha nagy volt a hajtás, akkor a munkaterhelést azonnal csökkenteni kell egy hosszabb távon fenntartható szintre. Ezzel párhuzamosan érdemes újragondolni a projektek prioritását, csökkenteni a feladatok komplexitását. És ha van rá lehetőség és a veszélyeztetett alkalmazott részéről fogadókészség, mentort is lehet mellé rendelni.

Utána pedig jöhet a legnehezebb vezetői feladat: fel kell tárni az okokat. A kiégés mögött ugyanis nagyon sok esetben összetett problémahalmaz áll, amelynek vannak magánéleti, szakmai és munkahelyi vonatkozásai is. A feltárásba a személyes empátikus beszélgetések mellett be kell vonni az alkalmazott szűkebb csapatát, a közvetlen kollégáit is. Így sokkal jobban behatárolható lesz az is, hogy az adott kolléga miért érzi magát túlterheltnek, miért motiválatlan (pl. nem biztos, hogy sokat dolgozik, csak nem kap értelmes feladatot). Illetve sokkal könnyebb lesz megoldást is találni, hiszen a probléma közös, bárki kerülhet kiégés közeli állapotba.

(A kiégés megelőzéséről, kezeléséről korábban *Knuth Ábel*, a Scientific Games ügyvezetője írt alapos cikket a Bitporton, amelyben elsősorban a munkahelyi vezetők feladatait tekinti át.)

Forrás: <https://bitport.hu/annyira-leterhelt-az-it-hogy-a-szakemberek-egyre-gyakrabban-kiégnek>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Ma bekapcsolták a Viber új funkcióját, csak magyarok használhatják a pénzküldést

szerző: hvg.hu

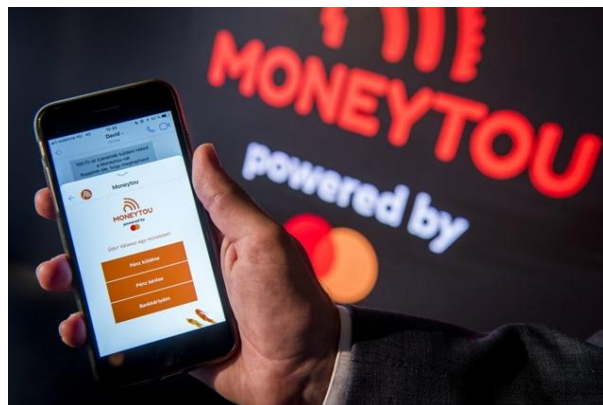
A felhasználók a mai naptól gyorsan és könnyen küldhetnek egymásnak kisebb-nagyobb összegeket a Viber alkalmazáson belül elérhető, magyar fejlesztésű szolgáltatás segítségével – adta hírül a Mastercard.

A Moneytou-t a világon elsőként a hazai felhasználók próbálhatják ki bankkártyájuk regisztrálásával, így később mindössze néhány érintéssel küldhetnek egymásnak pénzt telefonjuk segítségével.

A Mastercard Send technológiáján alapuló szolgáltatás árazása már korábban kiderült. A felhasználók havonta maximum 125 000 forintot, évente pedig maximum 780 000 forintot küldhetnek, de a kártyakibocsátó bank is meghatározhat további limiteket. Idén év végéig a Moneytou szolgáltatás kedvezményes tarifával működik:

- vasárnaptól péntekig a pénzküldés eseti díja 79 forint,

- szombatonként 49 forintba kerül egy tranzakció,
- ezek mellé a 3000 forintot meghaladó részösszeg 1,5 százalékát is hozzácsapják.

© Cser Dániel

Például 5000 forint hétfői átküldése esetén tehát – az átutalt összeget felül – $79 + 2000 \times 0,015 = 109$ forinttal terhelik be bankkártyát.

A Moneytou-t a következő napokban fokozatosan teszik elérhetővé valamennyi magyar Viber-felhasználó számára. A tervek szerint a közeljövőben további piacok Viber-felhasználóinál is aktiválják a szolgáltatást.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20191125_penzkuldes_viber_moneytou_mastercard_arak_dijak

Válogatta: Fonyó Istvánné

Polgári Összmagyar Rövidhír Média – ÖRÖMHÍR

KÖNYVTÁR – TUDOMÁNY – KUTATÁS

2019. november 26-án, a Ludovikán (Nemzeti Közzolgálati Egyetem), a szépséges Széchenyi teremben zajlott a „Könyvtár mint híd a tudomány és a kutatás között” című, tudományos konferencia.

Napjainkra a korábbi megőrző szerep mellett a könyvtárakban prioritást kapott a szolgáltató jelleg, a felhasználó-központúság.

Mint az információs társadalom alapintézményének (nemzetközi és hazai jogi dokumentumban rögzítve), a könyvtárnak alapfeladata lett az információhoz való szabad hozzáférés biztosítása mindenki számára.

A hozzáférés szempontjából hosszú távú feladatként jelentkezett a szellemi örökségek digitalizálása, kiemelt szerepet kapott a tartalomszolgáltatás. A könyvtár az oktatás, a képzés, a kutatás és az innováció nélkülözhetetlen háttérintézménye, az élethosszig tartó tanulás színtere lett.

A felsőoktatási könyvtárak a K+F+I infrastruktúra nélkülözhetetlen szereplői, alapvető feladataik közé tartozik a kutatásfejlesztés és a tudástranszfer támogatása. Innovációt és kutatást támogató tevékenységük a nemzeti versenyképesség növelésének fontos tényezőjévé vált.

A tartalomszolgáltatás, digitalizálás, a tudás disszeminációja mellett kiemelt tényezőként jelenik meg napjainkban a könyvtár mint harmadik hely, a közösségi tér szerepe.

A könyvtárak a jövőben egyre inkább komplex (hagyományos és digitális tartalmakat egyaránt gyűjtő, feldolgozó és szolgáltató) könyvtárként fognak működni.

(Forrás: www.uni-nke.hu)

(Fotó: Polgár Julianna (JulCSIIIag-fotó®))

Szerző/Leközlő: Polgár Julianna

Forrás: <https://osszmagyar-romhir.blogspot.com/2019/11/konyvtar-tudomany-kutatas.html>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Új funkció jön a Google Térképbe

A Google Térkép új funkciója, amely ötven idegen nyelven kimondja az általunk keresett helységnevet vagy címet külföldi utazásaink során, hamarosan a magyar felhasználók számára is elérhető lesz.

Külföldi utazások alkalmával könnyen előfordulhat, hogy nehézségekbe ütközünk a tájékozódás során. Sokunknak ismerős lehet például az a szituáció, amikor a taxisofőrnek szeretnénk megadni az úti célunkat, vagy gyalogosoktól akarunk útba igazítást kérni, de nem beszéljük a nyelvet.

Ezekre a helyzetekre nyújt segítséget mostantól a Google közelebb hozva egymáshoz a Google Fordítót és a Google Térképet: egy új fordító funkciót adott a Térképhez, amelynek segítségével elkerülhetjük az ilyen, és ehhez hasonló stresszes szituációkat, hiszen a telefonunk kimondja helyettünk a keresett úti cél nevét a kért idegen nyelven. Ehhez csak koppintsunk a kiválasztott hely vagy úti cél mellett található új kihangosító gombra, ami han-

gosan elmondja azt az adott nyelven. Ha pedig beszélgetni is szeretnénk, a Térkép egy lépésben átirányít minket a Google Fordító alkalmazásba.

Az úgynevezett tex-to-speech technológia automatikusan felismeri a telefon nyelvi beállításait, és ez alapján meghatározza, hogy mely helyeken lehet szükségünk fordításra. Például, ha a telefonunkon alapbeállításként a magyar nyelvet használjuk, és egy Tokióban található helyre keresünk rá, a találat mellett látni fogjuk a kihangosító gombot is, amely valós idejű fordítást ad a keresett hely nevére.

Az új funkció folyamatosan kerül bevezetésre november során. Jelenleg 50 nyelvet támogat, a későbbiekben pedig további nyelvekre is kiterjed majd. A Google Térkép letölthető a Play Store-ból és az App Store-ból.

Forrás: <https://www.mmonline.hu/cikk/uj-funkcio-jon-a-google-terkepbe/>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Új Nazca-vonalakra bukkantak a mesterséges intelligencia segítségével

November 15-én bejelentették, hogy 143 új ábrát találtak.

A Nazca és Palpa városa közt fekvő Nazca-sivatagot elképesztő rajzok borítják, melyeket először 1920-ban kezdtek feltérképezni, de némelyikük több mint kétezer éves is lehet.

A titokzatos vonalak nagy magasságból furcsa, de jól kivehető rajzokat adnak ki és felfedezésük óta foglalkoztatják a tudósokat.

A vörös felszíni rétegek elhordásával alkotott állatok, emberek és geometriai alakzatok rajzai közül a legnagyobbak száz méteresek, de vannak közöttük kisebb, alig pár méteres ábrák is. A tudomány még nem találta meg a választ arra a kérdésre, hogy pontosan milyen célból születtek.

2018 tavaszán nagy szenzációnak számított a több mint 50 új geoglifa. Akkor a kutatók amatőr önkéntesekkel együttműködve műholdas felvételeken keresték a potenciális alakzatok helyét, majd a régészek ellátogattak az esetleges lelőhelyekhez, és drónok segítségével is megvizsgálták a területeket.

A tudósok most a mesterséges intelligencia segítségét veszik igénybe, hogy még több hasonlót fedezzenek fel és máris sikerrel jártak.

Masato Sakai és munkatársai a japán Yamagata Egyetemről másfél évtizede tanulmányozzák a vonalakat, melyeket a történelem és az időjárás sem kímélt az idők során.

A japán csapat a terepmunkát nagy felbontású 3D térképek elemzésével egészítette ki - írta meg a [Livescience](#) oldala.

Az IBM Japan közreműködésével mélytanuló algoritmusokat eresztettek rá a műholdakkal és drónokkal készült légi felvételekre, és megtanították a rendszert a vonalak azonosítására.

A forradalmi újításnak hála az események és a kutatómunka felgyorsultak, már az első tesztek során is találtak egy új, emberszerű figurát.

November 15-én pedig bejelentették, hogy összeségében 143 új ábrát sikerült felfedezniük.

https://youtu.be/dm_7AEycc8k

Forrás: <https://www.szeretlekmagyarorszag.hu/uj-nazca-vonalakra-bukkantak-a-mesterseges-intelligencia-segitsegevel/>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Elfogadták a World Science Forum zárónyilatkozatát

2019. NOVEMBER 23.

Elkötelezettség és felelősség az ENSZ fenntartható fejlődéssel kapcsolatos céljai iránt. A jóllét érdekében folytatott tudományos erőfeszítések támogatása. Kiállás az akadémiai szabadság, valamint a kutatási folyamat integritásának erősítése mellett, a tudományos eredmények közzétételében pedig a minél szélesebb és közérthetőbb kommunikáció támogatása – ezek a World Science Forum (WSF) zárónyilatkozatának legfontosabb gondolatai. A dokumentumot a budapesti tanácskozás utolsó, a Parlamentben tartott ünnepélyes plenáris ülésén fogadták el a résztvevők.

A kilencedik Tudományos Világfórumra 120 országból érkezett, több mint 1000 kutató, tudománypolitikus és döntéshozó arra kereste a választ, hogy milyen etikai problémákkal kell szembenézniük a tudomány művelőinek, és milyen felelősséget kell vállalniuk tudományos eredményeik következményeiért.

A Magyar Tudományos Akadémia, valamint partnerszervezetei által rendezett WSF keretében, hat plenáris ülés mellett csaknem harminc szekcióülésen vitatták meg a résztvevők a tudomány jövőjével, a tudomány finanszírozásával és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos kérdéseket.

A kétévente rendezett, Budapestre négyévenként hazatérő világfórum hagyományainak megfelelően idén is plenáris üléssel, illetve az azon elfogadott zárónyilatkozat ismertetésével ért véget a programsorozat.

A ZÁRÓNYILATKOZAT SZÖVEGE ANGOLUL

DECLARATION OF THE 9th WORLD SCIENCE FORUM

Science Ethics and Responsibility

Text adopted on 23 November 2019, Budapest

PREAMBLE

With the encouragement and support of the partner organisations of the World Science Forum, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the International Science Council (ISC), the Hungarian Academy of Sciences, the American Association for the Advancement of Science (AAAS), The World Academy of Sciences (TWAS), the InterAcademy Partnership (IAP), and the European Academies' Science Advisory Council (EASAC), we the participants of the 9th World Science Forum, held from 20-23 November 2019 in Budapest, adopt the present declaration.

World Science Forum (WSF), an outcome of the 1999 World Conference on Science, is a biennial event that since 2003 has been successfully assembling scientists, policymakers, industry leaders, civil society and the media to discuss the role of science in meeting global challenges.

In line with the recommendations of the 1999 World Conference on Science (WCS) on Science and the Use of Scientific Knowledge, and taking into account the 2011 Budapest Declaration on the New Era of Global Science, the 2013 Rio de Janeiro Declaration on Science for Global Sustainable Development, the 2015 Budapest Declaration on The Enabling Power of Science, and the 2017 Jordan Declaration on Science for Peace we reaffirm our commitment to the rigorous and ethical conduct of

scientific research and the responsible use of scientific knowledge.

Science, Ethics and Responsibility – 20 years after the 1999 World Conference on Science

The Declaration on Science and the Use of Scientific Knowledge endorsed by representatives of 155 governments in Budapest at the 1999 UNESCO World Conference of Science was a pioneering document outlining a clear vision for science and society in the 21st century. It defined an expanded role and responsibility for science in a new era of human history in which science and technology are primary drivers of societal change.

Environmental and social challenges including demography, climate change, pollution and water security have raised new expectations for science.

Globally, investment in research and development has greatly increased, and new state and non-state actors have reshaped the established global order and impacted the production of scientific knowledge and the distribution of science investment and funding.

In our societies transformed by the rise of new communication channels and social media, scientific knowledge is increasingly challenged in public discourse by opinions and beliefs based on distrust, insufficient engagement, poor science literacy, and inefficient communication of science to the public and policymakers. At a time of accelerating global change, it is particularly important that young people in all societies have access to scientific education.

We recall the 1999 Declaration on Science and the use of Scientific Knowledge and acknowledge the growing importance of the message of “Science for the 21st Century: A New Commitment” as presented in its recommendations.

We must ensure shared responsibility for ethical considerations to be recognised as intrinsic to defining the objectives of scientific inquiry, making funding allocations, and conducting, disseminating and applying research. This should apply in particular to the

education and inclusion of young and emerging scientists and innovators.

We foster a proactive culture of self-regulation by scientists.

We embrace the Principle of Freedom and Responsibility in Science adopted by ISC member organisations, the renewed Recommendation on Science and Scientific Researchers adopted by UNESCO, and the AAAS Statement on Scientific Freedom and Responsibility as reference documents for further consideration.

We celebrate 20 years of international science dialogue since the 1999 World Conference on Science and 100 years since the establishment of the International Research Council, the first non-governmental organisation to foster scientific collaboration on a global scale. We affirm our commitment to scientific responsibility for the global public good through attainment of the United Nations Sustainable Development Goals.

1. Science for global well-being

The value of science cannot be measured solely by its contribution to economic prosperity. Science is a global public good with the ability to contribute to sustainable development and global well-being.

We recognise the responsibilities of scientists to conduct and apply science with integrity, in the interest of humanity, for well-being and with respect to human rights.

We call for the reassessment of science and funding policies recognizing the value of science as a tool to push the boundaries of human knowledge, to promote universal well-being, to monitor, analyse and respond to environmental, social and economic challenges, and to address the capacity needs of scientifically lagging countries.

We embrace the freedom of scientists to plan and conduct research that may not be specifically responsive to any immediate socio-economic or environmental expectations. Good science must be free to fly when curiosity is the driving factor.

2. Strengthen global standards in research integrity

In the world of globalised science there is a growing need for the harmonisation and promotion of research integrity which includes common codes of conduct and their enforcement. This should apply especially for rapidly developing areas of science and research performed by transnational entities.

We call for harmonisation and enforcement of standards of conduct of scientific research across borders and across public and private research.

We acknowledge that worthy research requires more than intellectual merit and impact; it must be ethical, inclusive, and socially responsible.

We call for the establishment of self-regulatory processes by which scientists can report suspected research misconduct and other irresponsible research practices, without fear of reprisal, and the establishment of procedures for responding to such allegations.

We support regional and national efforts to promote global standards of research integrity, and in particular we celebrate the emergence from World Science Forum 2017 of the Charter of Ethics of Science and Technology in the Arab Region.

3. Fulfilment of academic freedom and the human right to science

While acknowledging that the principle of academic freedom is supported and promoted by science organisations globally, there is little consensus on the conditions that enable its fulfilment. In an evolving era in which science is increasingly dependent on research infrastructure, research funding, and top-down policy agendas, the concept of academic freedom must be revisited.

Academic freedom must operate at every point in the research process. It must encompass the autonomy of researchers and research institutions, access to peer-reviewed scientific knowledge and data without systemic barriers, access to research infrastruc-

ture and funding, and the freedom to set bottom-up research agendas in all fields of science, including social sciences, and the freedom to communicate scientific results.

We acknowledge that scientific freedom can only be respected by society if it is based on strict ethical principles.

We call on the international scientific community to develop new standards for the fulfilment of academic freedom, and to create tools to describe, monitor and measure its integral conditions.

We acknowledge the vital nature of curiosity-driven basic sciences. We welcome the UNESCO's designation of 2022 as the International Year of Basic Sciences for Development.

We reaffirm our support for the rights of refugee and other displaced scientists.

We reinforce our commitment to promote the right to science for all – including those underrepresented and underserved by science, such as women and minorities – as an essential precursor to sustainable and prosperous societies and durable peace.

4. The responsibility and ethics of communicating science

The pace of scientific discovery has quickened, but barriers to scientific information and the benefits of research remain. The increased complexity and volume of scientific information requires new methods of data validation and research dissemination. While the application of artificial intelligence opens new paths for the management of scientific research and data, it also raises concerns about privacy, control and the use of personal data. Such developments alter the landscape of access to knowledge and present challenges in transitioning to novel publishing models and the application of new communication strategies.

We reinforce our commitment to science as a global public good and support open science and new publishing models that grant access to scientific publications.

We recognize the importance of scientists engaging with the public about science, including the risks associated with its conduct or application and the acknowledgement of other interpretations of research. We encourage scientists to foster citizen science and to promote the co-creation of actionable knowledge.

We recognize the imperatives for evidence-informed decision-making and a stronger science-policy-practice interface and, therefore, the need for scientists to be trained to communicate their work to decision-makers and the general public.

We recognize the powerful role of media in communicating scientific information and call for rigorous fact checking and analysis in reporting. We call for a reassessment of science's relationship with media, particularly in view of conflicting or misleading news and information, and the use of false equivalence.

We encourage scientists to produce, apply and communicate science and to raise awareness of both the benefits and ethical considerations.

Forrás: https://mta.hu/mta_hirei/elfogadtak-a-world-science-forum-zaronyilatkozatat-110131

Válogatta: Fonyó Istvánné

Az Országgház Könyvkiadó honlapjának új elérése

Haraszti Katalin katalin.haraszti@hdsnet.hu
2019. Nov. 27., Sze, 19:15:05 CET

Tisztelt Hölgyem / Uram!

Ezúton szeretnénk tájékoztatni Önt, hogy az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóságának honlapja, /"A Nemzet Főtere"/ ezentúl a <<parlament.hu>> oldalon, az Országgház <https://www.parlament.hu/web/orszagghaz>>menüpont alatt érhető el.

Az igazgatóság állandó és időszaki rendezvényeiről a Rendezvények <https://www.parlament.hu/web/orszagghaz/rendezvenyek>>menüpont alatt lesz lehetőség tájékozódni, s az azokra való regisztrációt elvégezni.

Az Országgház Könyvkiadó <https://orszagghazkonyvkiado.parlament.hu/>> honlapja is erről az oldalról válik megtekinthetővé.

Az igazgatóság hírei a főoldalon, a Kulturális hírek között kaptak helyet.

A pedagógiai programokra, úgy mint a múzeum-pedagógiai foglalkozásokra, a Demokráciajátékra, a Parlamenti különóra, a Mint-a-Parlamentre, illetve a pedagógus-továbbképzésekre ezentúl az Országgyűlési Múzeum <https://www.parlament.hu/web/orszaggyulesi-muzeum>> oldalán, a Pedagógiai programok menüpont alatt van lehetőség jelentkezni.

Tisztelettel,
Országgyűlés Hivatala
Közönségszolgálati Főosztály

Forrás: <https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2019-November/040827.html>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Digitális képességek – a dán nyolcadikosok a legjobbak

Néhány országban már az komoly problémát jelent a fiataloknak, hogy megnyissanak egy linket vagy megválaszoljanak egy e-mailt.

Az International Computer and Information Literacy (Icils) tanulmányának aktuális kiadásában összesen 14 ország és régió 3655 nyolcadik osztályos tanulójának, 2386 tanárának és 210 iskolájának digitális képességeit mérték fel a Paderborni Egyetem Neveléstudományi Intézetének a munkatársai. (Magyarország sajnos nem volt a résztvevők között.) Az adatokból kiderült, hogy például Németországban az iskolák kevesebb, mint 30 százalékában van működő WLAN-hálózat és tavaly a nyolcadikos diákok alig több mint 25 százaléka járt olyan oktatási intézménybe, ahol mind a tanároknak, mind a nebulóknak volt hozzáférésük

az iskolai WLAN-hálózathoz. Emellett átlagosan tíz tanulóknak kellett egy digitális eszközön osztoznia.

A legjobb digitális képességekkel a dán nyolcadikosok rendelkeztek, s megelőzték többek között az orosz, a dél-koreai, a finn és az amerikai egyesült államokbeli diákokat. A német nebulók csupán a hatodik helyet szerezték meg. Az utóbbiak egyharmada csak az alapvető dolgokhoz ért, e-mailt megválaszolni, illetve egy hivatkozást megnyitni csupán a 33,4 százalékuk tudott. A megszerzett információkat ugyanakkor alig vagy egyáltalán nem tudták feldolgozni, internetes kutatásokat pedig csak egy-egy fiatal tudott elvégezni. *Birgit Eickelmann*, a Paderborni Egyetem neveléstudományi szakértője közölte, hogy Dánia elsősorban annak köszönheti az első helyét, hogy a korábbi Icils tanulmány óta egymilliárd eurót fordított az oktatási anyagok beszerzésére.

A listán Németország mögé került Portugália, Franciaország, Luxemburg, Chile, Olaszország, Uruguay és Kazahsztán is. Az európai uniós átlagpontszám szintén csak a középmezőnyhöz volt elegendő.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/138665/digitalis-kepessegek-a-dan-nyolcadikosok-a-legjobbak>

Válogatta: Berke Barnabásné

A Gutenberg-galaxis még az internetnek is ellenáll

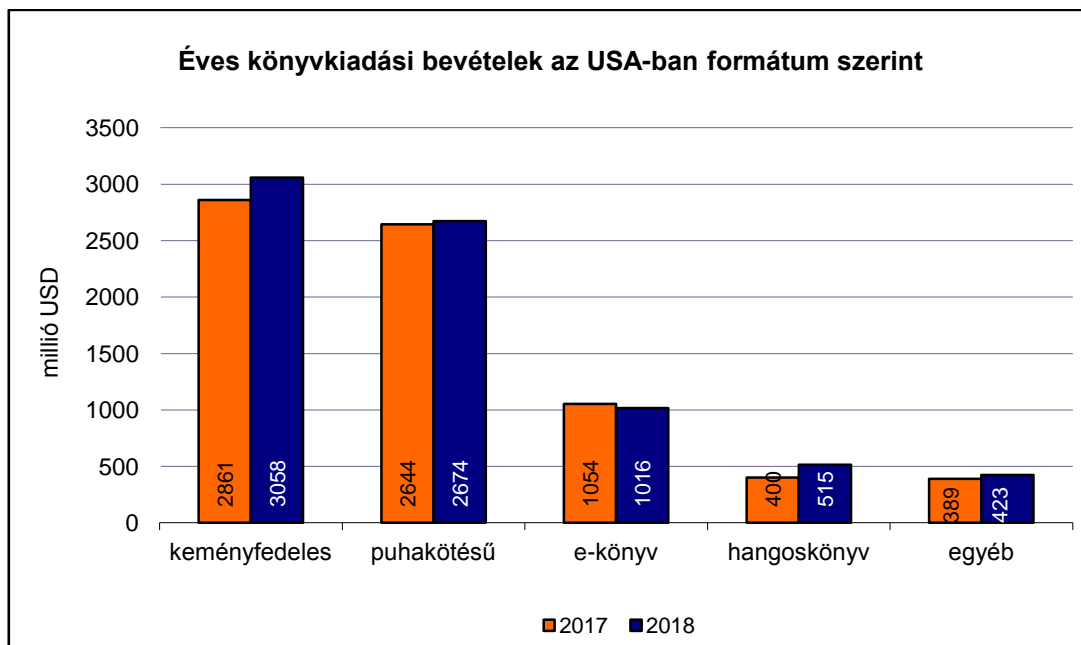
Habár a napilapok és egyéb nyomtatott újságok szinte kivétel nélkül szenvednek, ha éppen nem húzták máris le a rolót, a könyvnyomtatás még a webes korszakban is kifizetődő.

Az egyesült államokbeli kiadókat tömörítő iparági szövetség, az Association of American Publishers számításai szerint a nagyközönségnek szánt könyvekből származó bevételek tetemes részét továbbra is a nyomtatott kiadások adják. A tavalyi adatokat közlő felmérés alapján a fizikai példányok népszerűsége ráadásul nemhogy csökken, hanem épp ellenkezőleg, inkább a digitális változatok kárára hízik.

E-könyv? Mi az az e-könyv?

Tavaly az USA-ban összesen 7,83 milliárd dollárt kerestek a kiadók könyvek értékesítésével. Ez már csak azért is érdekes, mert a piac ennek alapján egészséges, közel 5 százalékos növekedésnek örvend, ami több mint meglepő egy olyan szegmensben, amelyet még mindig a tradicionális formátumok urálnak.

Az USA könyvkiadási piaca (2018)
Infogram

Amint a fenti oszlopokból kitűnik, a keményfedeles és a puhakötésű változatok egyaránt éves bővülést tudtak elkönyvelni. A két kategória együttesen a teljes forgalom nagyjából háromnegyedét adja. Ehhez képest a jövőt képviselni hivatott elektronikus kiadványokból származó bevétel még csökkent is éves összevetésben. Az igazsághoz ugyanakkor hozzátartozik, hogy a hangoskönyvek,

ezen belül is a digitálisan letölthető változatok forgalma viszont az összes kategória közül a leglátványosabb növekedést produkálta (37%).

Forrás: <https://bitport.hu/a-gutenberg-galaxis-meg-az-internetnek-is-ellenall?>

Válogatta: Berke Barnabásné

A szlovákiai magyar könyvtárosok nyomában

A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete számára indokolttá vált, hogy egy kutatás keretében felkeresse a Szlovákia-szerte könyvtárosként tevékenykedőket, s felmérés készüljön a könyvtáraik helyzetéről, mivel erről eddig kevés ismeretanyaggal rendelkeztek. Az egyesület küldetése biztosítani érdekképviselőt és szervezni a szakmai továbbképzéseket, valamint informálni a tagokat pályázati lehetőségekről, konferenciákról és egyéb szakmai rendezvényekről, trendekről. A 2019-es évben *Egyházi Dóra*, az egyesület alelnöke elnyert egy kutatási ösztöndíjat, amely keretében végre lehetőség adódott felkutatni és megszólítani a lehetséges jövődöbeli tagokat, együttműködő partnereket. A kutatás keretében megszólításra kerültek Szlovákia többségében magyarul beszélő településeinek közkönyvtárai és a magyar iskolák könyvtárai, fenntartói és könyvtárosai – összesen 363 település. Ezen kívül kapcsolatba léptek 25 olyan település könyvtáraival, intézményeivel, iskoláival, ahol min. 1000 főre tehető a magyar lakosság száma. A könyvtárosokat és a fenntartókat *Egyházi Dóra*n kívül *Reicher Erika* és *Roncz Melinda* szólították meg, s keresték fel. A személyes

találkozásoknak köszönhetően bővült a kapcsolati kör és ez vezetett ahhoz, hogy az ország több pontján is sikerült felvázolni az egyesületi tevékenységet és ösztönözni az ebben való aktív részvételt. A kutatás eredményei egy adatbázisban kerülnek összegzésre, amely ez év végén válik elérhetővé az egyesület weboldalán – www.szmke.sk. Annyi eredmény előrevetíthető, hogy az egyesületi tagok száma a duplájára nőtt az elmúlt egy évben. Az egyesület idén 2019. szeptember 25–27-én egy szakmai konferencia keretében ünnepelte fennállásának 20. évfordulóját, amelyen közel százán vettek részt. A jövőben reményt látnak arra, hogy ez a szám nemcsak, hogy csökkenni nem fog, de dinamikus növekedésnek indul az egyesület tevékenysége iránti érdeklődés.

MA. Egyházi Dóra

Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete – alelnök
+421908418147 www.szmke.sk
IFLA-HUN tudósító

Forrás: ifla-hun-request@infoserv.inist.fr

Válogatta: Berke Barnabásné

A könyvtár mint tanulási táj – Helsinki új könyvtára, az ALA Architects munkája

SOMOGYI KRISZTINA

Hogyan ünnepelje egy ország függetlenségének 100. évfordulóját? A finnek új könyvtárat terveztek maguknak Helsinki központi terére. A könyvtárban egy novemberi vasárnap délután jártam: tele volt. És nemcsak azért, mert a finnek szeretik a könyveket.

Helsinki új központi könyvtára, vagy ahogyan a finnek nevezik az OODI a Parlament és Steven Holl Kiasma múzeumának közvetlen közelében áll a Kansalaistori téren. Szemben vele a Helsinki Music Center, kicsit arrébb Alvar Aalto Finlandia palotája áll, szellemi értelemben nagyon sűrű, fizikai értelemben egy tágas helyen.

Oodi, Helsinki új könyvtára. Építész: ALA Architects.
Fotó: Tuomas Uusheimo

Az épület gondolata 1998-ban fogant, akkor kezdtek el foglalkozni a kulturális minisztériumban azzal a kérdéssel, hogy 2018 decemberében hogyan ünnepeljék meg a finn függetlenség centenáriumát. Az első fontos kérdés, hogy miért éppen könyvtárat emeletek magunknak a finnek? Ennek jellemzően két okát határozzák meg: a döntés egyszerre praktikus és szimbolikus is. Elsőként is a

könyvtárfunkció a legnépszerűbb kulturális szolgáltatás a finneknél. Ezen önmagában is érdemes elgondolkodni. Másodsorban az ingyenes kölcsönzés gondolatát (ami a könyveken kívül az országban sok minden másra is kiterjed) a demokrácia egyik fontos értékének tekintik, hiszen az a jog jelenik meg általa, hogy a művelődésnek, szórakozásnak és önfelnevelésnek minden ember számára elérhetőnek kell lennie.

E gondolatokhoz kapcsol, hogy a könyvtár létrehozása közösségi folyamatként indult el és sokáig így is haladt. De hogyan használható a közösségi tervezés személete és módszertana egy ikonikus épület létrehozásában? Ennek kapcsán lényeges az időtávlatra gondolni: a közel két évtizedes előkészítés tette lehetővé, hogy a bevonás lassú és széles folyamatára legyen idő a programalkotás során. Az *Álmok fája* elnevezésű vágygyűjtési folyamat során online platformon várták az ötleteket és egy jelképes fát is körbevittek a városban 2010-ben, hogy különböző helyszíneken aggassák rá az emberek ötlet-levélkéiket. A Kulturális Minisztérium számára a könyvtár legfontosabb célja, hogy sokféle használatra alkalmas közösségi térként működjön, amelynek használata ingyenes és nem kapcsolható vásárláshoz. A helyiek számos más gondolatot megfogalmaztak, így a könyvtárban mozi, játszótér, és különböző műhelyeket szerettek volna használni. 2012–2013-ban a közösségi tervezés a finanszírozásra is kiterjedt: 100 000 euró elköltésébe vonták be a főváros lakosaiból összeállított csoportokat: a feladat annak a megszűrése volt, hogy a meghatározott értékhatáron belül, az előzetesen megszűrt új könyvtári szolgáltatások közül mit és milyen értékben tartanak megvalósítandónak. Végül 2015-ben született meg a parlament egyhangú döntése az építkezés indítására, az épületet az évfordulóra elkészítették, azóta intenzíven használják.

Az épületre 2012–2013-ban nyilvános pályázatot írtak ki, amire első körben 540 pályamű érkezett. Ezeket az építészeti terveket kiállították, hogy a látogatók megismerhessék és véleményezhessék. Kedvenc tervüket egy szív alakú matricával jelöl-

hették meg. 2600 látogató 2400 véleménye érkezett be a kiállítás során. Nem a laikusok véleménye alapján választottak győztest, hanem szakértői zsűri mérlegelt: a közvélemény csak egy szempont volt a sok közül. A pályázat második fordulójában 6 pályamű került megmértetésre. A közönség-szavazás ebben a fordulóban is hasonlóan zajlott. A közösségi folyamat fontos pozitív eredménye a kiíró szerint, hogy az építést érdeklődő figyelem és pozitív várakozás fogadta mindvégig, és részben ennek tudják be, hogy az eredetileg tervezett napi 10 000 látogató helyett 12–13 000 embert is számláltak már. Az új könyvtár közkedvelt hely.

Oodi, Helsinki új könyvtára. Építész: ALA Architects.
Fotó: Tuomas Uusheimo

A nyertes egy fiatal finn iroda, az ALA Architects terve. (vezető tervezők: Juho Grönholm, Antti Nousjoki, Janne Teräsvirta and Samuli Woolston) A könyvtár hosszan elnyúló, a tér felé hullámzó előtetővel karakteressé váló, hajó formájú épület, amelyet 33 mm vastag lucfenyő deszka borít. A földszint nyíló üvegfelületekkel kapcsolódik a térhez, a felső emeletet üvegborítású szint koronázza meg. A téren álló néző számára meghatározó élmény a fa előtető, ami az üveghomlokzaton át befut a belső térbe. Ennek az előtetőnek a teteje teraszként használható, így a külső és belső terek két különböző szinten kapcsolódnak össze.

Az épület horizontális tagolása egyben funkcionális rendezettség is. A mélyföldszinten mosdók és kiszolgáló helyiségek találhatóak. A földszinten a kávézó, ruhatár, mozi és publikus terek vannak, ez a tér jó időben fizikai, rossz időben csak optikai értelemben nyílik össze a külső térrel. Célja, hogy elegáns városi térként fogadjon be mindenkit. Az első szinten, amit „Padlásnak” neveznek, pihenők, nyomda, közösségi munkahelyek, illetve kü-

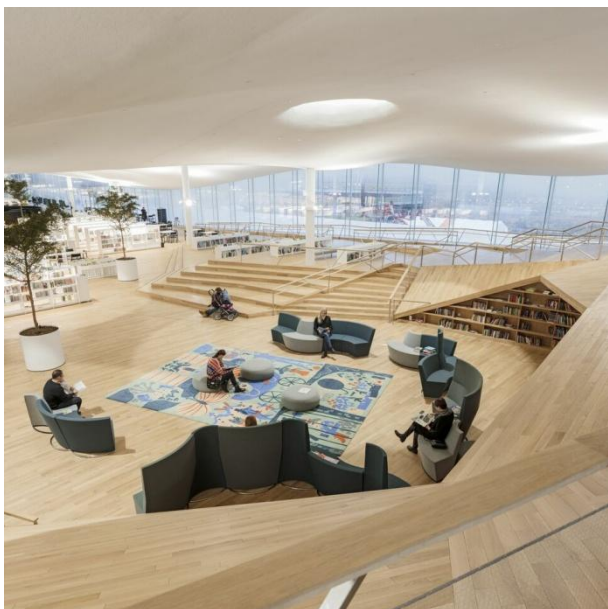
lönböző méretű üvegfülkékben audiovizuális és számítógépes eszközök, tárgyalók, stúdió felvételre alkalmas helyek találhatóak, amelyek előjegyzéssel rendszerrel, de ingyenesen kibérelhetők. Csomó kicsi zug van itt, ahova a látogató befészkelheti magát. A fülkékben ottjártamkor a legkülönbözőbb tevékenységek folytak: születésnaptól kezdve családi karaoke és a tinédzser fiúk kedvence FIFA játék futott. Ez a szint egyben maker-space is: kirakott varrógépek, 3D nyomtatók és más eszközök azt a célt szolgálják, hogy a használók behozott tárgyaikat megjavíthassák vagy átalakíthassák, kreatív ötleteikkel másokat is arra inspirálhassanak, hogy elhasznált tárgyaikkal még lehet kezdeni valamit.

Oodi, Helsinki új könyvtára. Építész: ALA Architects.
Fotó: Tuomas Uusheimo

A könyvek kölcsönzését és olvasását jelentő könyvtár a legfelső szinten, a „Könyvek mennyországában” kapott helyet. A kortárs oktatási intézményekben bevezetett *tanulási táj* fogalom ebben a térben egészen új értelmet nyer. Egyrészt a tér tájként megformált: a jellemzően fa borítású járófelület „domborzata” a hosszanti teret kisebb térrészekre osztja fel, a hullámzó tér felett felhőszerű képződményként lebeg a matt üvegtető. A járófelület a tér és a Parlament irányába felemelkedik: a csúcsponton a kitisztuló üvegfelületen át körkörös adódik a városra. Ebből a pozícióból, mint egy heggyelől, átlátni az olvasótér egésze felett is. A könyvespolcok két nagyobb, központi szigetet foglalnak el, egyik irányba a felnőtteknek, másik irányba a gyerekeknek. A hosszanti tér túlsó felében nagyobb öblösödés fogadja be a gyerekeket, akik szabadon játszhatnak ott. A téralakítás gondosságát tapasztalhatjuk meg a különböző fotelek, székek, puffok elhelyezésének pontosságában. Az ülőhelyekhez mindenhol rejtett konnektor csatlakozik. Meglepő tapasztalás, hogy a sok ember inten-

zív jelenléte ellenére a könyvtár összességében csendes és nyugodt hely. Ez az auditív és vizuális csönd nem az emberek visszafogottságának köszönhető, hanem az okos tagolásokkal, akusztikus falakkal és anyagokkal teremődik meg. A geometrikusan formált parafa felületet például sokféle irányból próbáltam a telefonommal megörökíteni: geometrikus formáltsága izgalmas, felülete tapintásra invitáló.

Oodi, Helsinki új könyvtára. Építész: ALA Architects.
Fotó: Tuomas Uusheimo

A *tanulási táj* más szempontból, az oktatási terek kapcsán megszületett jelentésként is értelmezhető: a könyvtárban különböző, komplex tanulási folyamatok zajlanak. Ez nem feltétlenül jelenti a könyvek vagy folyóiratok lapozgatását, bár a számos család közül, akik vasárnapi szórakozásként a közös könyvtárlátogatás mellett döntöttek (!), többen elmélyülten olvastak. A tanulás is olyan tágasan értelmezett, mint a tér: a már említett barkácsolás, az együtt játszott videojáték, a moziláto-

gatás, a közös beszélgetések ebben a könyvtárban mind értékes kulturális tevékenységként kapnak helyet.

A könyvtár kellemes hangulatának lényegi része a megvilágítás: a finnek láthatóan nagy hangsúlyt fektetnek mind a fények színhőmérsékletének, mind pozíciójának a kiválasztására. Ez a kitüntetett figyelem a mesterséges megvilágítás kialakítására egy hűvös, esős, késő novemberi délután Helsinkiben magától érthetővé válik. Más középületekben is feltűnik a napsárga megvilágítás és a felülvilágítók felől érkező, fehérnek tűnő szórt fény vegyítése. Ez a könyvtár esetében is megtapasztalható: a lágyan hullámzó fehér födében kör alakú, puha, sejtelmes kontúrú kürtők felől érkezik a fény. Egyfajta belső, mesterséges napként jóleső természetes helyzetet teremt.

Helsinkiben a MÉSZ delegáltjaként, az UIA Architecture and Children munkacsoportjának találkozáján jártam. Az épített környezeti neveléssel foglalkozó ARKKI meghívására egy konferencián azon gondolkodtunk, hogy a gyerekek bevonása a város, a lakó- vagy munkakörnyezet problémáiba, a térrel való kísérletezésbe, a közös téralakító projektekbe milyen haszonnal jár mind saját fejlődésükre, mind a társadalomra. A finn előadók a kreativitást és az együttműködés képességét emelték ki kutatásaikban. Az új finn könyvtár megvalósulásának folyamata és eredménye ennek ékes példája. Önmagában olyan hely, amely tereivel új gondolatok formálására indít. Bejárása olyan térolvasat, amely közelebb visz a kortárs építészet megértéséhez.

Somogyi Krisztina

Forrás: <http://epiteszforum.hu/a-konyvtar-mint-tanulasi-taj--helsinki-uj-konyvtara-az-ala-architects-munkaja>

Válogatta: Berke Barnabásné

Jelezni fogja a lassan betöltődő oldalakat a Chrome

Az még nem dőlt el, hogy a szoftver miként jelöli majd a dolgot.

Addy Osmani, Ben Greenstein és Bryan McQuade, a Chrome csapat munkatársai a közös blogbejegyzésükben bejelentették, hogy a Google által fejlesztett böngésző a jövőben megmutatja, hogy melyik honlap töltődik be gyorsabban és melyik lassabban. Az új jelzés valószínűleg egy ikon segítségével fog történni, de a konkrét részletek még nem ismertek, a megoldás megvalósításáról ugyanis még tartanak az egyeztetések. A szakem-

berek azt írták, hogy a jelzés számos formában történhet majd és azt tervezik, hogy különböző dolgokkal fognak kísérletezni azért, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy melyik a leghasznosabb a felhasználók számára. Az egyik megoldás az lehet, hogy az adott portál betöltődése közben egy kezdőkép jelenik meg, amely a jelenségre felhívja a figyelmet. Alternatívaként a gyorsabb és lassabb oldalbetöltődést különböző színekkel jelölhetik.

Az egyelőre kérdéses, hogy az új rendszer mikor mutatkozhat be a Chrome böngészőben, miként az is, hogy a honlapok betöltési sebességét, hogyan mérik majd a szakemberek. Előfordulhat, hogy figyelembe veszik a különböző eszközspecifikus tényezőket vagy a hálózati sebességet is. A Google a terveket egyébként a Chrome Dev Summit nevű rendezvényen ismertette először.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/138732/jelezni-fogja-a-lassan-betoltodo-oldalakat-a-chrome>

Válogatta: Berke Barnabásné

Metaadatokkal a tartalomhamisítások ellen

Fox Squirrel Sea Lion (99%) Dragonfly Manhole Cover (99%)

A jövőben egyetlen pillantással kideríthető lesz, hogy melyik kép valódi és melyik hamis.

Az Adobe az Adobe Max nevű házi rendezvényén jelentette be, hogy elindította a Content Authenticity Initiative kezdeményezést, amelynek keretében a társaság egy valódiságot igazoló pecsétet akar kifejleszteni kifejezetten a digitális fotókhoz. A megoldásra különösen napjainkban nagy szükség lehet, hiszen néha lehetetlen megkülönböztetni egymástól a valódi és a hamisított tartalmakat. Az Adobe kezdeményezéséhez azonnal csatlakozott a Twitter és a The New York Times. A szoftverfejlesztő óriás jelezte, hogy a következő hónapokban meg akarja teremteni az új rendszer

alapjait. A kifejlesztendő eszközt integrálják majd a Photoshopba és az a különböző platformoktól függetlenül fog működni.

Az adott tartalmakat érintő különböző változtatásokat részletesen dokumentálni lehet majd az Adobe Creative Cloud programjaiban és azok a későbbiekben bárki számára szabadon elérhetővé válnak. Így bárki láthatja, hogy egy felvételen ki és mit módosított. A tervek között szerepel, hogy a metaadatokban jelezzék, ha például egy képen „kozmetikai változtatásokat” vagy „jelentős módosításokat” eszközölt valaki. A cél az, hogy a megalkotandó megoldást végül ne csak az Adobe termékeiben lehessen használni, hanem gyakorlatilag egy nyílt szabvánnyá váljon. Ezért az Adobe, a Twitter és a The New York Times a következő hetekben további partnereket akarnak megnyerni a kezdeményezés számára, hogy az új rendszert a jövőben minél szélesebb körben alkalmazzák a különböző cégek, a fotó- és médiaügynökségek, valamint kreatív szakemberek.

Forrás: <https://sg.hu/cikkek/it-tech/138666/metaadatokkal-a-tartalomhamisitasok-ellen>

Válogatta: Berke Barnabásné

Aszódi Attila: Közzéteszem a betiltott magyar Csernobil tanulmányt

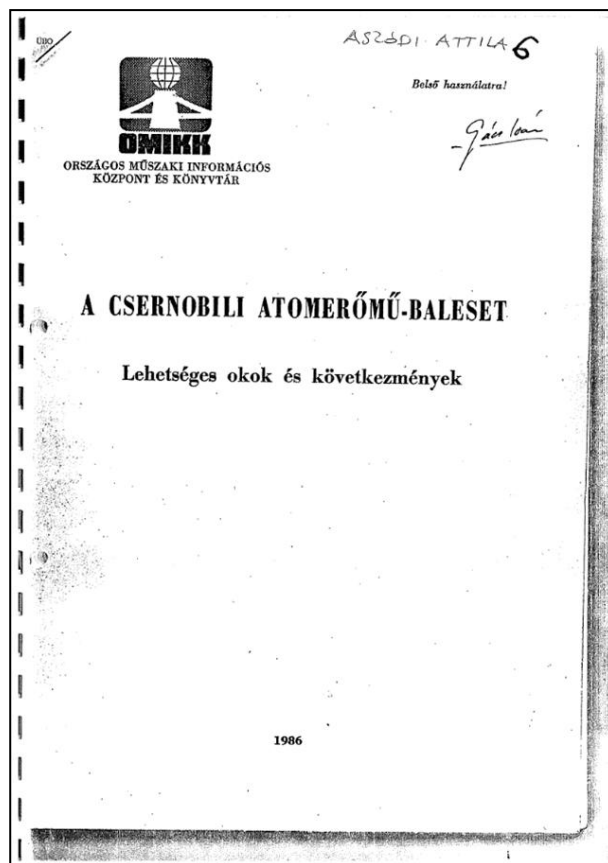
Csernobil nem csak a szovjet mérnökök csődje, hanem a kommunista Szovjetunió és a teljes keleti szovjet blokk kommunikációs csődje is. Rengeteg máig ható és jóvá nem tehető hibával. A kommunikációs szarvashibák sorában az egyik egy magyar tanulmány betiltása volt.

Ahogy Vujity Tvrtko, az ATV műsorvezetője YouTube-on is elérhető riportfilmjében utal rá, 1986-ban készült egy tanulmány, amely a csernobili atomerőmű-baleset lehetséges okait és következményeit boncolta. A tanulmány ugyan az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár felkérésére készült, és az OMIKK adta (volna) ki, de valójában műegyetemi kollégák írták: Csom Gyula professzor vezetésével Gács Iván, Bede Gábor, Nagy Mihály és Virágh Elemér tanár urak készítették.

A tanulmány elsősorban műszaki és a hazai környezeti kérdésekkel foglalkozott, az akkor korlátozottan hozzáférhető, korai adatok alapján. Nem foglalkozott, nem foglalkozhatott a csernobili atomerőmű körüli tényleges sugárzási helyzettel, mert ahhoz érdemi adatok akkor nem álltak itthon rendelkezésre. Ugyanakkor kitért a kommunikáció már akkor látható visszásságaira, valamint kritizálta – teljes joggal – a szovjet hatóságok fellépését. Emiatt a tanulmányt – abszolút hibásan, a későbbi félelmeket és találgatásokat felerősítve – kormányilletékesek betiltották.

Én ekkor még gyerek voltam, de később a tanulmány egyik másolati példánya a birtokomba került. Tekintettel arra, hogy a csernobili baleset okai és következményei – sok szempontból – újra az érdeklődés homlokterében vannak, a tanulmány szkennelt változatát közzéteszem. Olvassa bárki, akit érdekel:

https://m.blog.hu/as/aszodiattila/dokumentumok/csernobili_atomeromu_baleset_betiltott_tanulmany.pdf

© Aszódi Attila

„Az embereket nem kezelték felnőttként”

Az összesen 110 oldal terjedelmű írás elején szerepel egy általános atomenergetikai áttekintés. Ezt követi a Szovjetunióban működő RBMK reaktorok rövid bemutatása. Benne a szakértők ismertetik az RBMK reaktorok fontos hátrányos tulajdonságát, a pozitív üregtényezőt. Kiemelik a reaktor fő problémáit, úgymint a hermetikus védőépület hiányát, a nagy reaktorzónát, annak bonyolult szabályozását, és ismertetnek egyes, akkor már itthon is elérhető, a csernobili reaktorok kivitelezésének és üzemeltetésének minőségével kapcsolatos kritikákat.

A szerzők elemzik a balesethez vezető lehetséges okokat. Mintegy 20 oldalas terjedelemben foglalkoznak a baleset környezeti hatásaival. Ezen belül

a tanulmány általános információkat tartalmaz a kibocsátások lehetséges mértékéről, ismerteti a svéd meteorológiai szolgálat által közreadott terjedéscsúcsbecsléseket az 1986. április 26-tól május 5-ig tartó időszakra vonatkozóan, valamint a nemzetközi adatok mellett hazai mérési eredmények eredményeit is megadja. A Szovjetunió területére vonatkozó érdemi adatokat nem tartalmazott, nem tartalmazhatott a tanulmány, mert ilyen adatok akkor nem álltak a szerzők rendelkezésére.

Nagyon fontos felhívni rá a figyelmet, hogy a tanulmány mai szemmel nézve is jó, konzervatív (nem optimista) becslést tartalmaz a csernobili baleset magyarországi várható dóziskövetkezményeivel kapcsolatban. Idézem: „A csernobili atomerőmű-baleset hazai következményeiből származó többletsugárzás a következmények teljes kifizetéséig integrálva a legexponáltabb helyeken sem lépi túl a személyenkénti 1–1,5 mSv effektív dózisegyenértéket ...” Ez egy jó felsőbecslése a hazai dóziskövetkezményeknek, ma is megállja a helyét.

© Sputnik

A tanulmány fontos része az a 4,5 oldal, amely a balesethez kapcsolódó tömegtájékoztatást elemzi. Ennek lényegi elemei:

- A szovjetek első 3 heti kommunikációjának udvarias, de egyértelmű kritikája.
- A magyar tájékoztatáspolitikáé bírálata: „Néha az volt az érzés, hogy az embereket nem kezelték felnőttként.”

- „Egy kiegyensúlyozottabb, objektívebb, nyíltabb tájékoztatáspolitikáé gyakorlása mindenképpen helyeselhető lenne.”
- Nyugati tömegtájékoztató eszközökről: „elsősorban a túlinformálás és félreinformálás volt jellemző”.

A tanulmány a tanulságok és lehetséges következmények elemzésével zárul. Ebben a szerzők kiemelik a nukleáris biztonság, biztonsági elemzések fontosságát, külön kitérnek a konténment fontosságára, kiemelik, hogy az új reaktorokat hermetikus védőépülettel kell ellátni. Ez is egy nagyon fontos, abszolút helytálló megállapítás. Előrevetítik az atomenergetikai programok átmeneti megtorpanását, a biztonsági előírások várható szigorodását. Leírják, hogy a NAÜ kezdeményezte az országok közötti nukleáris gyorsítási rendszer kialakítását. Ezek is mind olyan elemek, amelyek így 33 év távlatából is helyesek, megállják a helyüket mind a mai napig.

Mai szemmel olvasva érdekes a szöveg legvége, amelyben megjelenik az atomháború veszélye mint aktuális világpolitikai téma. Szerencsére a megváltozott világpolitikai környezetben ezzel a témával ma nem foglalkozunk a napi kockázatok szintjén.

© AFP / Sergei Supinsky

Teljes léptékvesztés

A tanulmányt 1986 nyarán magyar kormányzati illetékesek betiltották, illetve nem engedélyezték annak terjesztését. Egyértelmű álláspontom az, hogy a tanulmány betiltása teljes léptékvesztés, súlyos hiba volt a magyar hivatalos szervek részéről.

A tanulmányban leírtak ma is helytállóak, helyesek. Ugyanakkor a publikálása egészen biztosan

nem befolyásolta volna az 1986 nyarán Ukrajnába vagy más szovjet területre küldött magyar kamionsofőrök munkáját és sorsát. Ez mind a tanulmány tartalma, mind az időzítése alapján kijelenthető.

[Aszódi Attila: Egy nukleáris mérnök gondolatai a Csernobil-sorozatáról:

https://hvg.hu/tudomany/20190704_hbo_csernobil_sorozat_velemen_y_aszodi_attila]

Ugyan nem szerepel a címlapon napra pontos dátum, de a tanulmányban utolsóként hivatkozott publikáció 1986. június 6-i, tehát biztos, hogy a kéziratot ezt követően zárták le. Bányász Rezső, aki letiltotta a tanulmányt, 1986. július 29-i dátummal írta alá a letiltó levelét; ha azt nem teszi meg, akkor vélhetően ezt követően kezdődhetett volna meg a tanulmány terjesztése.

Prof. Dr. Aszódi Attila energetikai mérnök a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Nukleáris Technikai Intézetének egyetemi tanára. 2003–2004-ben a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Paksra kiküldött miniszteri biztosa, 2014–2019 között a Paksi Atomerőműért felelős kormánybiztos, majd államtitkár volt. Cikke eredetileg Láncreakció című szakmai blogjában jelent meg

(https://aszodiattila.blog.hu/2019/11/28/az_eltitkolt_es_betiltott_tanulmany).

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20191129_aszodi_attila_magyar_tanulmany_csernobilrol_1986_gacs_istvan_omikk

Válogatta: Fonyó Istvánné

A klímaváltozás már itt van, és gyilkol

Rosszul látja, aki szerint a klímaváltozás nem az egész bolygót fenyegető jelenség – ez is elhangzott az ENSZ Éghajlatváltozási Keret-egyezménynek hétfőn kezdődött ülése előtt.

Madridban tartják az ENSZ új, 25. klímacsúcsát, amelyet eredetileg Chilében rendeztek volna, ám az ország politikai helyzete miatt a szervezők inkább egy másik helyszínre választottak decemberi tanácskozásuknak.

Antonio Guterres, az ENSZ főtitkára egy nem túl optimista beszéddel indította a klímacsúcs előtt, melyben arról beszélt, hogy hamarosan elérkezünk ahhoz a ponthoz, ahonnan nincs visszaút. Guterres azt is mondta, hogy a klímaváltozás egy globális válság, amely az egész emberiséget fenyegeti.

Az emberi faj sok évtizeden át háborút viselt a bolygó ellen, a bolygó most visszatámad – jelentette ki a főtitkár a madridi ülés előtt.

[Megvan a klímaváltozás elleni orvosság, és ha jól csináljuk, győzhetünk:

https://hvg.hu/tudomany/20190923_globalis_felmel_egedes_klimavaltozas_uevghazgaz_meteorologiai_vilagszervezet_kibocsatas]

A COP25 konferencia előtt egy nappal nemzetközi sajtóértekezletet is szerveztek, ahol a BBC tudósítása szerint a már ismert problémák kaptak ismét visszhangot. Elhangzott ugyanis, hogy a tengerszint egyre magasabb, a jég példátlan gyorsasággal

olvad, miközben egyre több szélsőséges időjárási jelenséggel kell megküzdeniük az érintetteknek.

És nem szabad elfeledkezni arról a tényről sem, hogy a szárazföldi és tengeri biodiverzitás nagy veszélyben van.

A spanyol fővárosban kezdődött klímakonferencián a világ 196 országa képviselteti magát, ezen kívül 50 állam- és kormányfője van jelen.

© AFP / Pierre-Philippe MArco

Guterres szerint fontos lenne, hogy emberiség felhagyjon a természetpusztító tevékenységével és a tudományos világ sürgetését meghallva szembe nézzen a problémával. Mert létező gondról van szó – tette hozzá. Antonio Guterres beszédében arra is kitért, hogy a katasztrofális következmények elkerüléséhez tartanunk kell magunkat az 1,5 Celsius-fokos határértékhez, vagyis, hogy a felmelegedés növekedése ne haladja azt meg.

Az ENSZ főtitkára szerint a cselekvés új korszakára van szükség, emellett a kormányoknak sokkal erősebb elkötelezettséget kell tanúsítaniuk, hogy a klímaválsággal szembeni harc valóban eredményes legyen. Ebben a karbonsemlegesség elérése jelenti az egyik legfontosabb pillért – mondta.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20191202_klimavaltozas_ensz_fotitkar_antonio_guterres

Válogatta: Fonyó Istvánné

A kódexektől a magára ismerő szövegig

PANEK SÁNDOR
Fotó: Nagy Dóra

A Nemzeti Névtér (abcd.hu) projekt és az Országos Széchényi Könyvtár készülő országos platformja a Google-kereséseinket is érinti majd. A könyvtárosok azt várják: könnyebb lesz hiteles adatokat találni a weben.

Az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Névtér projektje és készülő egységes országos könyvtári platformja, valamint a törekvés, hogy a webtérben a kapcsolatok rendszerezetten jöjjenek létre, éven belül átalakítják a magyar könyvtári adatkincs megosztását. A könyvtárosok szerint izgalmas időszak következik, amelynek végeredménye az lesz, hogy az információk a virtuális térben is a valóságnak megfelelő kapcsolatokba kerülnek. A nehezen kereshető mély web aljáról előkerülnek a kapcsolódó adatok, összefüggéseikben találunk az információkra.

Kokas Károly és Nagy Gyula, az SZTE Klebelsberg Könyvtár igazgató-helyettesei egyetértenek: nagyot fordulhat a világ a könyvtáros szakmában.

Megvalósulhat-e az álom, hogy a könyvtárak adatkincse a legszélesebb körben, a weben legyen elérhető?

Nagy Gyula: – Legalábbis egyre közelebb kerülünk ehhez. A könyvtárak katalógusai most is elérhetők a neten, sőt, együtt is elérhetők, a Mokka nevű szolgáltatásban. Az Országos Széchényi Könyvtár új projektje ezt egy szinttel feljebb viszi, mert nemcsak az úgynevezett metaadatokat (például a bibliográfiai adatokat) fogja elérhetővé tenni, hanem egy összekapcsolt felhőben közös felhasználókezelést, közös könyvfeldolgozást, vagyis egy országos integrált platformot fog jelenteni.

Kokas Károly: – Az integrált könyvtári rendszereket úgy kell elképzelni, mint az egészségügyi

pénztár receptrendszerét. Az orvosok receptet írtak, s a felhasználó az ország minden patikájában kivetheti a felírt gyógyszert. Egy-egy számítógép minden rendeléskor a központi géppel kommunikál, s azt látja a patikus is, bárhol legyen is földrajzilag. Az OSZK-projektben is egyetlen országos rendszert telepítenének a felhőbe, ehhez pedig központilag csatlakoznának a könyvtárak.

Névterek: a magyar digitális tudás horgonyai

Mik is ezek a névterek? Az látszik a Nemzeti Névtér oldalán, hogy a magyar könyvtárak összesített adatkincse e nevek köré szerveződik. De hogyan lesz ez az adatbázis több egy újabb digitális lexikonnál?

Kokas Károly: – Az országos könyvtári platform adatai a névtereken keresztül kerülnek be a szemantikus webtérbe. A Nemzeti Névtér weboldalán is látszik: a magyar személy-, földrajzi és területi nevek hitelesített és összefüggésbe helyezett adatokkal kerülnek fel. Ezek alkotják a névtereket. Annak mértékében, ahogyan sorra jönnek létre a hitelesített névterek mint fix keresési pontok, a Google-keresésünk is relevánsabb, több összefüggést kínáló találatokat nyújt majd. Nézzünk egy példát! A Wikipédiában egy magyar író oldalán láthatók a művei; ha alapos a szócikkírő, akkor minden mű benne van, ha örülden elhivatott, akkor lehet, hogy minden kiadás is. Mihelyt összekapcsoljuk az író Wikipedia-szócikkét a névtérrel, átjárót kapunk az összes könyvtár katalógusaihoz. Innentől ugyanaz a „Babits Mihály” név mint fix pont kapcsolja össze a Wikipédiát a könyvtárak katalógusával. A könyvtárak által növekvő számban létrehozott névterek azután egyre több weboldalhoz kötődnek majd. A Wikipédián ez gyorsan megy, de idővel egy jobb színház műsoroldalán is a szerzőre kattintva ez a fix pont érhető el, ahol minden érvényes Babits Mihály-hivatkozás összekapcsolódik. Jelenleg még a sűrűn előforduló nevek esetében a találatok összekeverednek a Google-ban.

Nagy Gyula: – Akik a magyar névtér építik szemantikus webes alapon, számos meglévő adatfor-

rást használnak fel, köztük könyvtári katalógusokat, életrajzi lexikonokat. Ezeket az adatokat és összefüggéseiket könyvtárak, levéltárak, múzeumok hitelesítik. Napjainkban a könyvtárak, egyfajta modern "hiteles helyként" tekintve magukra, fontos küldetésüknek tartják az információk megbízhatóságának ellenőrzését. A félinformációktól, átverésektől, áltudományos tartalmaktól, "fake news-októl" hemzsegő világban erre a tevékenységre minden eddiginél nagyobb az igény.

Szintek a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárában. Fotó: Kokas Károly

Kokas Károly: – Egy másik példa: a washingtoni Kongresszusi Könyvtár nagy figyelmet fordít a szerzői profilokra. Ennek ellenére Jókai Mór névváltozataira eltérő találatokat kapunk, nem is beszélve az idegen nyelvi változatokról. Vagyis, szerzői szempontból a Jókai-névvariánsok még feldolgozatlanok. Ha a Kongresszusi Könyvtár adatai bekerülnek a névtérbe, összekapcsolódnak, és attól kezdve mindegyik találatát összefüggésbe kerül. Amint a névtér elfogadott lesz a világban, egyre több szereplőnek lesz érdeke, hogy a neveket összekapcsolja. Ugyanakkor persze, a könyvtárak katalógusai eltérő szintűek. Míg a Klebelsberg Könyvtáré mély, egy vidéki kiskönyvtár katalógusában nem feltétlenül van meg, hogy egy könyv illusztrált-e, illetve van-e előszava.

Nagy Gyula: – A szemantikus weben akár történelmi figurákra is lehet keresni. Egy könyvtári katalógusban ez behatároltabb, hogy ne legyen túl bonyolult a keresés, de van könyvtári szoftver, ami már e keresés határait is feszegeti. Éppen szegedi műhely, a Monguz fejleszt egy könyvtári katalógus szoftvert, amely nemcsak az egyes könyveket próbálja leírni, hanem azokat a mű szintjén is. Az Egri csillagokra keresve például nemcsak egy listát

kapok a könyvtárban előforduló kötetekről, hanem azok kategorizálva lesznek. Különválasztva például a fordítások, adaptációk, rövidítések, filmváltozatok.

„A tudás fog meg többszöröződni.” Nagy Gyula és Kokas Károly az SZTE Klebelsberg Könyvtárában. Fotó: Nagy Dóra

A netes információkeresés egyik problémája, hogy a web túlságosan mély. Egyes adatok azért maradnak rejtve, mert a keresés nem volt eléggé összetett. Hogyan lesz jobban megtalálható a könyvtári adat ebben a mélységben?

Kokas Károly: – A szemantikus web döntő pillanata, hogy a könyvtári rekordok indexelődnek is a Google-ban. Ha most beírjuk a Google-ba az "Egri csillagok képregény" kifejezést, akkor webáruházakat, gyűjtői oldalakat kapunk. A szemantikus webtérben, nagy eséllyel az első találatok könyvtári címléírások lesznek. Mivel a Google figyel, hogy hol vagyunk, így akkor a hozzánk legközelebb eső könyvtár katalógusát fogja mutatni.

Nagy Gyula: – Ami indexelhetővé, jobban láthatóvá teszi ezeket a könyveket, az a szemantikus webnek egy belső szabványos készítése, mégpedig, hogy minden egységnek, például személynek, fogalomnak stb., egyedi URI-val, vagyis állandó hivatkozással kell rendelkeznie. A mélywebes tartalmak viszont sokszor dinamikusak, nincs állandó címük, hanem egy adatbázisból generálódnak ki. Ez az állandó URI teszi lehetővé, hogy a keresők körbe tudják járni és feltérképezni a tartalmat. Másfelől, ha személyre, helyre keresünk a Google már most wikipediás tartalmat tesz az első helyre, sőt, oldalra a saját dobozát is elhelyezi belőle. Ezt a Wikidata teszi lehetővé, amely strukturált, gép által olvasható. Így például egy személy születési dátuma fel van címkézve, s nem

a Google-nak kell kitalálnia, hogy az a négyjegyű szám évszám-e.

A könyvtár már több, mint a könyvtár volt

A könyvtári adatvagyon hány százalékban jelenik meg a magyar nyelvű weben? Milyen arányban van digitalizálva a könyvtárakban elérhető tartalom?

Nagy Gyula: – Ez utóbbi könyvtáranként nagyon változó. A Klebelsberg Könyvtárban mintegy 3 millió oldal digitalizált tartalomnál tartunk, ami nagy munka, de a teljes állomány elenyésző százaléka. Ha a weben elérhető digitális tartalmat nézzük, a magyar kiadású napilapok, folyóiratok 80–90 százaléka ott van valamelyik adatbázisban. Az ADT és a Hungaricana oldalain 30–35 millió oldalnyi tartalom érhető el. Az Akadémiai Könyvtár repozitóriuma néhány millió oldalas. Ha összeadjuk a többi néhány millió oldalas tartalmat, kijönne még 35 millió. Ugyanakkor az összes magyar digitális sajtótermék, könyv együtt több száz millió oldal. Vannak országok, mint Ausztrália vagy Új-Zéland ahol elmondhatják, hogy a periodikák tartalma 100 százalékban elérhető a weben.

Kokas Károly: – Ha nyernénk 2 milliárd forintot, egy léghangos épületben, felszerelve modern eszközökkel 60 tanítvánnyal 3 műszakban digitalizálva 5 éven belül az egész magyar könyvtári kultúra még nem digitalizált tartalmát mindenestül talán be lehetne digitalizálni. Csakhogy az, hogy egy könyv elolvasható-e a neten fizetősön vagy ingyenesen, alapvetően nem könyvtári, hanem jogi kérdés. Amíg a globális szerzői jogi szabályozás nem változik, addig ezt nem lehet könyvtár-informatikával megoldani.

Mit gondolnak, a könyvtárak látogatottsága növekedni fog-e attól, ha a Google-ban az első találat vezet a könyvtári katalógusokra?

Kokas Károly: – A könyvtári szolgáltatást ma már szélesebben kell érteni. Van olyan hallgató, aki úgy gondolja, hogy neki nincs már dolga a könyvtárral, mert mindent weben intéz. Eközben pedig a napja úgy indul, hogy megnézi a repozitóriumokat, s a könyvtár által előkészített tartalmak között keresgél. Ő talán arra szavazna: nincs szükség könyvtárra. Még az egyetemi térben is sokan gondolhatják, hogy van a könyvtár, ahol kardigános nének őrzik a melegben az olvasókat, és van az internet, ahol nagyszerű dolgok fejlődnek, a könyvtáráktól függetlenül. Ugyanakkor pedig a Klebelsberg Könyvtár-

ban több, mint félmilliárd dokumentum érhető el a katalóguson keresztül. Van olyan kutató, aki 10 éve nem használt más digitális tartalmat, mint amit a könyvtár megvásárol. Ez azt jelenti, hogy ki tudjuk szolgálni az egyetemi kutatás igényeit.

Nagy Gyula: – A Klebelsberg Könyvtárban azért nem aggódunk ezen a kérdésen, mert az elmúlt pár évben mind a könyvtárba bejövők száma, mind a virtuális térben valamelyik anyagunkat meglátogatók száma növekedett. A könyvtár közösségi tér funkciója pedig kivált erősödni látszik. Idén talán először fordult az elő, hogyha még néhány tuca olvasó bejön délelőtt, már nem mindenkit tudunk volna leültetni az olvasótermekben, pedig mintegy 1000 ülőhelyünk van összesen.

Kokas Károly: – Ebben a külföldi hallgatók sokasodása is szerepet játszik, mivel nekik az a munkastílusuk, hogy reggel bejönnek, lepakolnak, elmennek az óráikra, majd visszatérnek a könyvtárba délutánra, mert itt találják meg a szakkönyveiket és a közösségeiket. Itt szeretnek dolgozni. A magyar hallgató viszont jellemzően kikölcsonzi a könyveit és hazacipeli. Sokszor akkor is, ha egy 5 oldalas tanulmányt az olvasóteremben gyorsabban elolvasott volna, mint ameddig a kölcsönzés folyamata tartott.

Több száz millió adat keres kapcsolatot

Ha jól értem, a könyvtárak több száz milliós nyomtatott adatkincsének katalóguscéduláit kell most minél több szempont szerint egymással összefüggésbe hozni. Mi ennek a módszere?

Kokas Károly: – Ahhoz, hogy a szemantikus webben hibátlanul tudjanak működni, a Klebelsberg Könyvtár katalógusain adattisztítást végzünk. Király Péter a göttingai egyetemen a könyvtári MARC rekordok, vagyis géppel olvasható katalógusadatokat adattisztításából írt disszertációt. Az ő algoritmusával is végeztünk elemzést és kitűnő kollégánk, Bernátsky László is már évek óta végez adatkonzolidációs műveleteket a katalóguson. Mihelyt megvannak a típushibák, le lehet futtatni a javító algoritmusokat, s csak ezután jön a kézi feldolgozó munka. Az adattisztításban és az összefüggések építésében a közösségi munkavégzés, vagyis a felhasználó bevonása is nagy lehetőség. A Nemzeti Névtér oldalán már felmerült, hogy szívesen hoznának létre hozzáférést azok számára, akik a saját szakterületükön többet tudnak az adott személyiségekről, mint amit a névtér tud. Amikor a Délmagyarországot digitalizáltuk, mi

is álmództunk arról, hogy a felhasználókat megkérjük, pontosítsák a cikkek tárgyszavazását. Ha valakit a kézilabda érdekel, arra kaphatna elérést, hogy a Délmagyar adatbázisában ezzel a sportággal foglalkozó cikkeket tárgyszavakkal lásson el, és hozzon egymással összefüggésbe. A megfelelő szabályokat betartva, kézilabda témában a Délmagyarország archívuma szinte 100 százalékosan be tudna kapcsolódni a szemantikus webbe.

Nagy Gyula: – Én a mesterséges intelligencia bevonásában is hiszek: egy 100 évfolyam fölötti napilap 300 ezer oldalnyi információját emberi erővel nehéz befogni. Egyelőre alacsonyabb színvonalon vannak, de a kézi munkánál gyorsabbak a már most létező szövegbányászati algoritmusok. Az automatikus kulcsszavazás szintén egyre jobban terjed. Ezek a módszerek egymással kiegészítve jól működhetnek: a mesterséges intelligencia segítségével előfeldolgozott anyagot a felhasználó bevonásával lehet feldolgozni. Ezután civil szereplők és könyvtárosok ellenőrizni, utófeldolgozni tudnák az anyagot.

Kokas Károly: – „Az olvasó a gép”, hogy a korán elhunyt szegedi irodalomtörténész, Labádi Gergely címével éljek, misztikus az átlagember számára. De valójában a számítógép alkalmassá tehető arra, hogy személyes olvasás és gondolkodás útján felállított tudományos hipotéziseket igazoljon vagy cáfoljon. Még az irodalmi stílus kérdései is felvethetők számítógépes módon. Rá lehet-e venni a gépet, hogy különbséget tegyen Móricz és Mikszáth irodalmi stílusa között? Matematikailag meghatározható ez a különbség? Még ebben az évtizedben kiderült, hogy igen, a gép nemcsak keresni tud a szövegben, de már stilisztikai jellemzőket is felismer. Ez óriási továbblépés lesz ahhoz képest, hogy egy adott név előfordul-e abban a szövegben.

„Ha még néhány tucat olvasó bejön délelőtt, már nem mindenkit tudtunk volna leültetni” Fotó: Kokas Károly

Van olyan dokumentum, amit senkit sem keresett az idők során?

Kokas Károly: – Most még igen, de amint ez a tartalom fel van indexelve és ontológiaiakkal kiegészítve,

akkor a benne végzett keresés egyben kutatást is jelent majd; *search as research*, ahogyan angolul mondják. A jó keresés önmagában tudományos eredményeket képes produkálni. Vannak adatok, amelyeket nem is lehetett volna felfedezni, mivel azelőtt nem voltak összekapcsolhatók.

Nagy Gyula: – Biztosan vannak nem keresett dokumentumok: a könyvtári adatkincsbe a kínai szakpublikációk is beletartoznak. Éppen az óriási adatmennyiség miatt van szükség az új módszerekre, mint a névtér és a szemantikus web, hogy ne csak a felszínét érhük el az adatmennyiségnek. A Google kereséseknél is csak az első egy-két oldalt nézzük meg: ha a legjobb találat nincs ott, akkor az nem létező tudás marad. A Klebelsberg Könyvtárból elérhető kb. 500 milliós dokumentumnál ez még inkább így van, mivel nincs a keresés mögött egy Google-szintű súlyozó algoritmus. A Google is éppen e probléma miatt kezdett szemantikus webes fejlesztésekre.

Mit gondolnak, a felhasználók okosabbak, tudatosabbak lesznek az információ könnyebb elérésétől?

Nagy Gyula: – Ezt egyelőre nem állítanám. A Facebook ajánló algoritmusából látszik, hogy ez a tudás a buborék-hatás jelenségét hordozza magában, vagyis az ember csak azzal találkozik, amivel egyetért. Ez nem segíti a tudás terjedését.

Kokas Károly: – Okosabbak magunktól nem leszünk. A bennünk lévő tudás fog többszöröződni. Nekünk kell akarni keresni, s tudni, hogy mit várunk, várhatunk el. Mindez inkább óriási lehetőségeket nyit meg a felhasználók számára. Olyan ez kicsit, mint amilyen talán az önvezető autó lesz 5-10 év múlva. Ha ez a rengeteg tudás-előkészítés és elő-rendszerezés bekapcsolódik a mai világhálózatba, a kereséseink és a találataink biztonságosabbak lesznek. Mi vezetünk, mi mondjuk meg hova megyünk, de az intelligens gépek, a rendszerezettebb adatok sokat segítenek, hogy oda is érhünk, ahová tényleg menni akarunk. Vagyis, hogy a valóban fontos és hitelt érdemlő dolgokat találjuk meg. Gyorsan és biztonságosan.

Forrás: <https://www.delmagyar.hu/kultura/helyi-kultura/a-kodexektol-a-magara-ismero-szovegig-4745004/?fbclid=IwAR2lCpMhe7qHZABJI06f9ujZtJ5dTJuelzXSqZIFr6D09TDbl7ow142MFE>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Zsebkönyvtáros FSZEK könyvtári kereső

AMBRUZS PÉTER

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár <http://www.fszek.hu/> weboldalán nagyon nehéz egy általunk látogatott könyvtár könyveire rákeresni. Ezt szeretném megkönnyíteni és telefonon elérhetővé tenni.

A program használata ingyenes és nem tartalmaz hirdetést. Ezt így is szeretném tartani.

Előnyök:

- Könnyű kezelhetőség.
- A könyvekhez borítók is megjelennek.
- Kis adatforgalom.
- Kedvenc könyvek listáján keresztül még gyorsabb lekérdezés.

Használat:

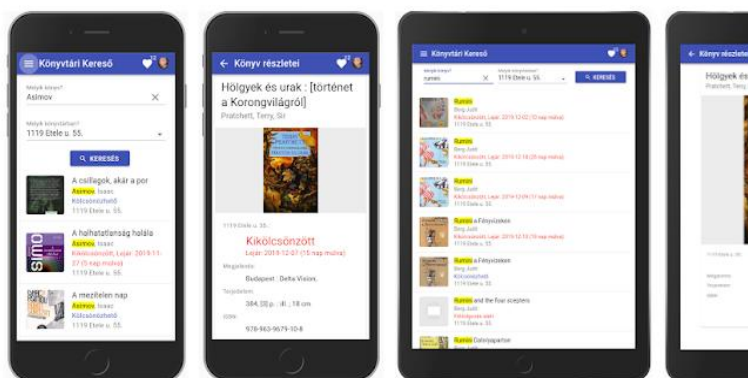
- Első indításkor be kell jelentkezni az alkalmazásba.
- Bejelentkezés után állítsuk be a kedvenc könyvtárunk címét a listából.
- Ezután keressünk rá egy könyvre. Kereshetünk könyv címre vagy szerzőre is.
- A kapott könyv listában látjuk, hogy melyek vannak a könyvtárunkban és hogy azok kikölcsönözhetőek-e. Miután kiválasztunk egy köny-

vet a listából, akkor megnyílik a részletes adatlapja. A könyveket a kedvencek közé tehetjük az adatlap bal alsó sarkában lévő „Kedvencekhez” gombbal. Vagy ugyanezzel a gombbal ki is vehetjük onnan.

- A kedvencek lista megnyitható az oldalmenüből, vagy a felső eszközsor szív ikonjára kattintva. A listába azokat a könyveket érdemes tenni, amiket kivenni tervezünk a könyvtárból. Pár naponként könnyen végig tudjuk ellenőrizni, hogy egy könyv elérhetővé vált-e a kedvencek közül. A kedvenc lista betöltésénél az állapot nem frissül automatikusan. Ahhoz meg kell nyitni az adatlapját.

Limitációk:

- A könyvek képei a <http://moly.hu> weboldalról és Google keresésből származnak. Amikor egyszer valaki megnyitotta egy könyv adatlapját, akkor egy bélyegkép elmentődik a szerveren. A népszerűbb könyvek képei így hamarabb bekerülnek a rendszerbe.
- A program a könyvtár weboldalát használja a keresésekhez. Az információt onnan gereblyézi össze. Lehetnek esetek, amikor ez nem pontos. Az ebből adódó kellemetlenségekért nem vállalok felelősséget.
- Egyelőre Google bejelentkezés szükséges a használathoz. Ez lehetővé teszi, hogy több készülékről is szerkesszük a kedvenc könyvek listáját.

Forrás:

<https://play.google.com/store/apps/details?id=ambruzs.zsebkonyvtaros&fbclid=IwAR0bg7GhgXW4xoXscYq3PhkycxO09LfR5GS4gKiX-eJm1GINUIBqIpyoKw>

Válogatta: Fonyó Istvánné

Megújul az Egyetemi Könyvtár

A végéhez közelednek az augusztusban kezdődött átalakítási munkálatok a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában (DEENK). A tervek szerint a tanév második félévében már a megújult környezetben használhatják a gyűjteményt az egyetemi polgárok.

A felújításra európai uniós pályázati forrásából 300 millió forintot nyert az intézmény. A munkálatok a Főépületben a Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtárat (BTEK), valamint az ugyancsak Egyetem téri campuson található Élettudományi Könyvtárat érintették.

A nyáron kezdődött nagyszabású átalakításnak köszönhetően megújulnak és átalakulnak a belső terek, emellett teljesen új olvasói helyek is születnek.

A sikeres pályázatnak, az egyetemi vezetés támogatásának, a tervezők és kivitelezők együttes munkájának sikere hamarosan megmutatkozik – mondta a hitek.unideb.hu portálnak *Karácsony Gyöngyi*. A DEENK főigazgatója kiemelte: Az átalakításnak köszönhetően a könyvtár megfelel majd a 21. századi igényeknek, ugyanakkor nagy hangsúlyt fektettek arra is, hogy megőrizzék a tradíciókat.

A pályázati eljárásrendnek megfelelően haladva a munkálatok ideje sajnálatosan egybeesett a tanév első félévével, de a könyvtár munkatársainak köszönhetően a különböző egységek átvették az érintett könyvtárak feladatait, így az oktatók, hallgatók, a város lakosai valamennyi szolgáltatásukat folyamatosan igénybe vehették – hangsúlyozta a főigazgató.

A BTEK-ben korszerűsítették a Nagyolvasót: az új bútorok mellett megújultak a polcok és a falburkolat is, míg az előcsarnokban új szabadpolcos teret alakítottak ki, elsősorban a népszerű irodalom számára.

Aki erre járt mostanában, már láthatja, hogy felkürtöttek az új csillárok és elkezdődött a polcok beállítása is. Fontos, hogy az átalakítás során igyekeztünk a könyvtár különleges atmoszféráját megőrizni, ennek érdekében az új bútorok is illeszkednek az épület műemléki jellegéhez – mondta *Petró Leonárd*.

Az alagsorban egy korábbi raktárat alakítottunk olvasói és rendezvényterré, ahol nem csak könyveket lehet majd böngészni, de mind a tanulásnak, mind a kikapcsolódásnak kiváló helye lesz. Emellett a jövőben itt szeretnénk a könyvtári kulturális programokat lebonyolítani – sorolta a DEENK közönségkapcsolati főigazgató-helyettese.

Az Élettudományi Könyvtárban a legfontosabb változást a 2. emeleti tanulószobák jelentik, amelyekkel egy régóta fennálló felhasználói igényt tudnak kielégíteni. Az újonnan kialakított öt terem alkalmas lesz 8–10 fő számára megbeszélések, közös tanulás, vagy előadások tartására is. A 3. emeleten pedig a tanulószobák mellett egy multifunkciós előadótermet is kialakítottak.

A munkálatok decemberben befejeződnek, ekkor kezdődhet a terek újbóli berendezése, valamint a könyvtári anyag visszaszállítása. A DEENK felújításban érintett egységei közül a BTEK az idén már nem nyit ki, de az ÉTK emeleit a vizsgaidőszak kezdetére ismét birtokba vehetik a tanulni vágyó hallgatók. A következő év elejétől pedig mindkét épületben megújult környezet fogadja majd könyvtárlátogatókat.

Részletek: <https://lib.unideb.hu/hu/deenk-2019-es-teratalakitasi-tervei>

A Debreceni Egyetem felsőoktatási infrastruktúra fejlesztése a gyakorlati és szakmai képzés megújítása érdekében
EFOP-4.2.1-16-2017-00015

Sajtóiroda – BZs

Forrás: https://hirek.unideb.hu/hu/hir/20191206_megujul-az-egyetemi-konyvtar

Válogatta: Fonyó Istvánné

Állami ellenőrzés alá vonnák a könyvkiadást is

HAMVAY PÉTER
2019. december 6.

Minden könyvkiadó érzékeny adatához hozzáférnek majd egy birtokunkba került tervezet szerint az OSZK-t miniszteri biztосként felügyelő Demeter Szilárdék. Így például megismerhetnek példányszámokat, sőt, az írók, jogtulajdonosok személyes adatai is hozzájuk kerülhetnek.

Az Nemzeti Kulturális Alap (NKA) tervezett megszüntetésével az egyes kulturális területek pályázatait az illetékes nemzeti intézmények bírálják majd el – derült ki pár napja. Az ötlet nyilvánvalóan nem a semmiből jött, ezt mutatja, hogy a Demeter Szilárd miniszteri biztos által felügyelt Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) már egy ideje készül az új szerepére, sőt annál jóval többre: a könyvkiadás teljes ellenőrzésére.

Ez olvasható ki a nemzeti könyvtárnak a hvg.hu birtokába került, a „kiadványok kötelempdányainak szolgáltatásáról” szóló útmutatójából. A több mint ötven oldalas dokumentum értelmezéséhez a kiadókat, és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének elnökét, Gál Katalin segítségét kértük, ő ugyanis személyesen is részt vett az OSZK-ban a napokban tartott „fejtágítón”.

A MKKE elsősorban azt sérelmezi, hogy túl sok adatot kérnek tőlük, olyanokat is, amik üzleti titkot képeznek, vagy törvény tiltja kiadásukat, viszont az OSZK-nak egyáltalán nem segíti a munkáját. Meg kell adniuk például a kiadványaik jogtulajdonosainak nevét, címét, elérhetőségét, továbbá a felhasználói szerződés lejártának dátumát is. Gál Katalin szerint ez ütközik az adatkezelési törvénnyel (GDPR), de számos szerződés – különösen a külföldi szerzők esetében – kifejezetten tiltja, hogy a személyes adatokat továbbadják harmadik félnek. Az OSZK-t arról is tájékoztatniuk kell a kiadóknak, hogy az egyes könyveiket hány példány-

ban adják ki, sőt jövő évi terveiket is meg kell osztaniuk a Nemzeti Könyvtárral. Gál Katalin szerint ezek üzleti titkot képeznek, és az OSZK egyelőre nem tud garanciát vállalni arra, hogy nem kerülnek illetéktelen kezekben ezek az adatok.

Úgy tudjuk, a könyvkiadók nem bíznak túlságosan az immár közvetlen kormányzati befolyás alá került OSZK-ban. Így azt is sérelmezik, hogy a nemzeti könyvtár a könyvek nyomdai pdf-ét is kéri. „Ha illetéktelen kezekbe kerül, esetleg valaki feltöri az OSZK szervét, a kiadókat hatalmas kár érné, mert ezeket azonnal fel lehet tenni az internetre, vagy kalózkidadásokat lehet készíteni belőlük” – mondj az elnök, hozzá téve: „A nyomdai pdf leadására kötelezni egy kiadót nem lehetséges, egyetlen uniós állam köteles példány szolgáltatásra vonatkozó előírásaiban sem fellelhető ilyen. Különösen úgy, hogy „nyitott” legyen ez a fájl, hogy az informatika fejlődéséhez igazítva aktualizálni lehessen az anyagot.”

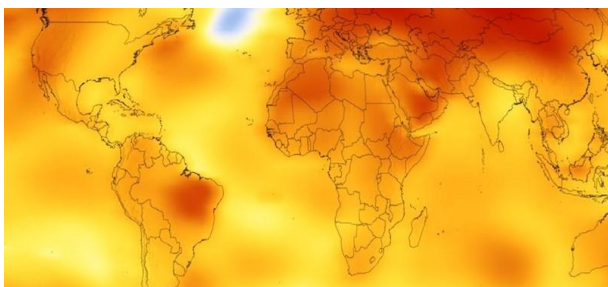
Szakemberek szerint Nemzeti Kulturális Alap megszüntetése, illetve a Demeter Szilárd által felügyelt OSZK intézkedése között szoros összefüggés van. Egyben emlékeztetnek, hogy a tervek szerint az OSZK, a szintén Demeter által vezetett Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) és tagintézményei, a Petőfi Irodalmi Ügynökség Nonprofit Kft., és a Nemzeti Tehetséggondozó Nonprofit Kft. összevonásával létrehozzák a Magyar Nemzeti Kultúrközpontot. Ez a kulturális kombinát – aminek létrehozásának tervéről elsőként a HVG írt – totális ellenőrzést tud majd gyakorolni a könyves világ fölött, hiszen ismeri példányszámait, terveit, és azt is, meddig köti hozzájuk szerződés az egyes írókat. Ráadásul ez a szerv bírálja majd el a támogatási pályázatokat is.

Forrás:

https://hvg.hu/itthon/20191206_A_konyvkiadast_is_allami_ellenorzes_ala_vonnak?fbclid=IwAR3dO5QyaZRZ0eyUoy77AV_pkejiOol2uREmOP02nQIA77jhQ8RHXFVjijjQ

Válogatta: Fonyó Istvánné

Kimondta az ENSZ: lényegében elvesztettük a klímaváltozás elleni harcot

Évente 7,6 százalékkal kellene csökkenteni világszerte az üvegházhatású gázok kibocsátását, amire gyakorlatilag esély sincs.

Azt eddig is tudtuk, hogy a globális felmelegedés elleni harcban finoman szólva sem lesz könnyű dolga az emberiségnek, a jelek szerint azonban a helyzet még annál is rosszabb, mint azt eddig képzeltük. Az ENSZ Környezetvédelmi Programja (UNEP) által Genfben bemutatott éves jelentésből kiderült, évente 7,6 százalékkal kellene csökkenteni az üvegházhatású gázok kibocsátását 2030-ig ahhoz, hogy el lehessen érni a párizsi klímaegyezményben kitűzött célokat.

Csak hogy a Meteorológiai Világszervezet napokban közzétett jelentése szerint rekordszintűre emelkedett a légköri szén-dioxid-koncentráció 2018-ban, ilyesmi pedig több millió évvel ezelőtt fordulhatott elő utoljára.

A 2015-ös egyezményben az országok azt tűzték ki célul, hogy 1,5–2 Celsius fok alatt tartják globálisan a hőmérséklet-emelkedés mértékét. Ehhez képest a gázkibocsátás átlagosan 1,5 százalékkal nőtt évente az elmúlt évtizedben, és tavaly már elérte az 55,3 milliárd tonnát.

© Pixabay / SD-Pictures

„A dolgok jelenlegi állása szerint a hőmérsékletek 3,4 – 3,9 Celsius-fokkal is emelkedhetnek ebben az évszázadban, ami széleskörű és pusztító hatásokkal jár” – olvasható az UNEP Emissions Gap Report című jelentésében. A dokumentum szerint a párizsi egyezményben vállaltak betartása alapján a globális átlaghőmérséklet 3,2 Celsius-fokkal fog növekedni.

[Van egy kis gond: gyorsabban melegszik a Föld, mint eddig gondoltuk:

https://hvg.hu/tudomany/20190921_uj_eghajlati_m odellek_globalis_felmelegedes_klimavaltozas.]

A dokumentumot egy héttel azelőtt mutatták be, hogy 200 ország képviselői összeülnek az ENSZ klímavédelmi konferenciáján Madridban.

A 2015-ös párizsi egyezményben az országok nemcsak a minimálisan elérendő maximum 2 Celsius-fokos korlátozásról döntöttek, de arra is ígéretet tettek, hogy arra törekszenek: legfeljebb 1,5 Celsius-fokos legyen az átlagos hőmérséklet-emelkedés. Ahhoz, hogy ezt a célt elérjék, az országoknak ötszörösére kell növelniük erőfeszítéseiket – derül ki az UNEP-jelentésből.

© AFP / Ronan Houssin

A fejlett országok nem csökkenthetik szén-dioxid-kibocsátásukat egyszerűen azzal, hogy ipari termelésük helyszínét fejlődő országokba helyezik át – figyelmeztetett a jelentés. Kiemeli: „az ökoláb-

nyomnak kell csökkennie, ami életmódváltoztatást jelent”.

[Sokkal gyorsabban olvad a sarki jég, mint hittük, drámai videón a változás:

https://hvg.hu/tudomany/20191119_sarkvidek_jegt_akaro_jegolvadas_jegvastagsag_klimavaltozas]

Az ENSZ ügynöksége nemcsak a megújuló energiák alkalmazását sürgeti az áramszolgáltatás, a fűtés és a szállítás területén, hanem az építőanyagok (vas, acél, cement) előállításába fektetett energiamennyiség csökkentését is.

Forrás:

https://hvg.hu/tudomany/20191126_klimavaltozas_global_is_felmelegedes_ensz_jelentes

Válogatta: Fonyó Istvánné

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

Berke Barnabásné
Fonyó Istvánné
Hegyközi Ilona
Prokné Palik Mária
Simon András
Tószegi Zsuzsanna

